

Knjižnica Družbe sv. Cirila in Metoda.

Na svetlo daje in zalaga družba.

IV. zvezek.

Junaki.

I. knjižica.

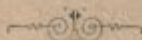

V Ljubljani.

Tisk J. Blaznik-ovih naslednikov.

1889.

Junaki.

Spisal

slovenski mladini

Fr. Hubad,

e. kr. gimnazijski profesor.

I. knjižica.

V Ljubljani.

Izdala in založila „Družba sv. Cirila in Metoda.“

1889.

„Blejsko jezero“ (stran 17).

Predgovor.

Predraga mladina!

Ma krvavih bojiščih je že tekla kri Tvojih očetov za cesarja in za dom. Junaki so se borili zanj. Pa ne le na bojišči, tudi doma imamo mnogo, mnogo junakov, kajti nahajamo jih povsod, kjer spolnujejo ljudje veselo in zvesto svojo dolžnost. Duhovnik, ki obiskuje kužne bolnike, kmet, ki obdeluje polje v potu svojega obraza, žena, ki daruje svoje življenje za svoje otroke, mala deklica in mal fantiček, ki se pripravljata s pridnim ukom za pozneje življenje, vsi, vsi so lahko junaki, če le spolnujejo vestno in pridno svoje dolžnosti.

Takih vzgledov Ti ponujam tu. Beri jih, posnemaj junake.

V Gradci, 27. februvarija 1889.

Fr. Hubad.

1. Anton Usar, duhovnik junak.

Leto 1682. razsajala je kuga skoro po vsem Štajarskem. Pokazala se je tudi v Mozirji. Ker je bila hudo nalezljiva, zasedli so vojaki okolico celega trga, da ni mogel nobeden človek vun ali noter. Pobožno ljudstvo *je iskalo pomoči pri Bogu. Vrelo je v hiše božje prosit Vsemogočnega pomoči. Ali med zbranimi se je širila strašna bolezen. Marsikdo je prišel iz okužene hiše; akoravno še popolnoma zdrav, nosil je že na sebi kužni kal. Zato je ustavil tadanji župnik božjo službo v cerkvi; na travniku, ležečem za cerkvijo na severozahodno stran pod Breclom, opravljal je cerkvena opravila. Ljudje so se zbirali na travniku tako, da ni prihajala nobena družina z drugo v dotiko.

Tedaj je živel v Mozirji v pokoju prejšni župnik Mozirski Anton Usar. Koj v začetku boleznj opominjal je zdravnik starčka, naj odide raje iz tega kraja, dokler se ga še ne loti kuga. Ali pogumni vojak Kristov mu odgovori mirno: „Deset let sem pasel pobožne svoje ovčice. Božja milost naklonila mi je počitek po trudapolnem delu. Ali sedaj bo treba župniku pomoči. Akoravno star, pomagati hočem v duš-

nem pastirstvu, da mi ne reče sodnik pri sodbi: „Pastir si bil, ali ovce svoje si zapustil, ko so pridri volkovi med nje!“

Ostal je starček; pomagal je župniku v težavnem poslu. Noč in dan je bil na nogah, trudil se je, da ni zadela smrt nobenega bolnika brez popotnice za pot v večnost.

Kamor koli je prišel, vrel so mu ljudje nasproti, tolažil je bolnike oznanovaje jim verske resnice, tolažil je zdrave, ki so žalovali po umrlih svojih ljubljencih.

Kuga je razsajala teko, da so izumrle nekatere hiše popolnoma. Pri Vrhovniku na vrhu, ob poti proti sv. Mihaelu, pomrla je vsa družina. Samo ena dekla, ki je stregla brez strahu bolnikom, ostala je živa. Pridno je obiskoval župnik Usar to hišo. Ko ste bili bolni zadnji dve hčeri, prinese jima zadnjo popotnico. Ko pa pride drugi dan zopet pogledat, bili ste mrtvi zadnji dve iz te rodovine. Dekla je skopala za hišo na vrtu grob za nju. Morija je bila tako strašna, da ljudi niso mogli pokopavati več vseh na pokopališču. S solznimi očmi pozdravi dekla duhovnega gospoda. Usar blagoslovi grob; z njegovo pomočjo spravi dekla mrliča v grob. Sama ostane na osamelem domu; njej ste izročili umirajoči deklici svoj dom.

Žalosten je korakal gospod Anton v Mozirje nazaj. Njega se do slej še ni lotila bolezen, ali trla ga je žalost videčega, kako strašno razsaja kuga.

Ko pride domu, začne ga tresti mrzlica. Vedel je dobro, kaj pomeni to. Doma je imel shranjenih še par cekinov za največo silo. Z Bogom se je bil spravil že dolgo. Ko čuti, da se ga prijemlje strašna bolezen, vzame svoje cekine, ovije jih s prejo, pa se

napoti z doma. V Ljubiji je živela še sestra njegova. V vas samo ni smel, ker ga straža ni smela pustiti tja. Zato se vleče z zadnjo svojo močjo do straže ter jo prosi, naj mu pokliče sestro. Kmalu pride sestra. Solze se ji uderó z lic, ko zagleda onkraj pota bolnega svojega brata. Usar ji vrže zadnje svoje imenje črez pot ter pravi: „Ljuba sestra, lotila se me je kuga. Tu ti izročim, kar sem prihranil za silo. Meni kmalu ne bo treba nič več. Kliče me Vsemogočni k sebi. Pripravljen sem. Naj se zgodi božja volja! Spominjaj se me v molitvi!“

S temi besedami se vrne po stezi v Mozirje nazaj. Ali na potu ga prime taka slabota, da mora leči pod drevo na travo. Kmalu pokliče Bog zvestega svojega služabnika k sebi.

Pokopali so ga na istem mestu, na grob so mu postavili kasneje spominek. Ali že leta 1855. bil je tako razkrušen, da več ni bilo lahko čitati napisa. Nekoliko korakov od njegovega groba stoji še zdaj zidan križ, spomenik strašne bolezni. Na njem se bere napis:

Žalosten spomin.

*Zravno tega znamenja so visoke časti vredni
gospod duhovni Anton Usar pokopani, kir
so v kužni bolezni v letu 1682tem smrt
storili.*

Še sedaj se je ohranil med narodom spomin junaškega župnika.

Narodil se je Anton Usar v Mozirji; leto njegovega rojstva ni znano. Leta 1640. posvetil ga je ljubljanski škof v Gornjem gradu za mašnika. Pasel je duše po raznih krajih. Pri sv. Martinu v Spodnjem Tuhinju na

Kranjskem bil je vikar od l. 1661 do 1668. Že l. 1661 hotel ga je namestiti škof v Mozirji. A pobožni Anton ni hotel prevzeti tega mesta. Leta 1668. bi ga bili namestili radi v ženskem samostanu v Ljubljani. Ali bil je Usar že nekoliko bolan na prsih, za to je odklonil tudi to častno mesto. Radi njegove izgledne gorečnosti ga je imenoval škof še tisto leto za župnika Mozirskega. Leta 1669. o sv. Jurji nastopil je važno svoje mesto. Pridobil si je v dušnem pastirstvu ljubezen svojih župljanov; njegovi viši so ga spoštovali in hvalili radi njegovega izglednega, pobožnega življenja. A moči so mu pešale, skoro štirideset let je že služil. Zato se odpove dne 15. novembra l. 1679. župniji. Na sv. Jurija dan l. 1680. zapustil je župnijski dvorec, ostal je v Mozirji, pomagal je svojim bratom v težavnem poslu. Umrl je izvrševaje vzvišeni svoj poklic, prav junak.

2. Jožef Nadrah, prostak 17. polka.

Leta 1859. naskakovala je 9. kompanija 17. (ljublanskega) polka v bitvi pri Solferinu 24. junija nekaj hiš, v katerih so se branili Pijemontezi. Poročnik Dehne in prostak Jožef Nadrah sta pridrla prva v neko hišo. V veži se pa vrže pijemontesk častnik z enim vojakom nad avstrijskega poročnika. Že mu je trda pela, kar ustrelil Nadrah sovražnega častnika, ter udari sovražnega vojaka, ki je hotel ravno prebosti Dehna z bajonetom, tako krepko po rokah, da mu pade puška na tla. Zdajci ga zgrabi Nadrah za prsi ter ga ujame. Tako je rešil častnika.

Ali tudi kasneje je bil Nadrah vedno med prvimi.

3. Ivan Vukovič, grenadir 47. polka.

V bitvi pri Solferinu zasedli ste prva in druga grenadirska kompanija 47. polka (tedaj grof Kinsky) z naskokom vas Barche di Solferino (beri: Barke di Solferino). Možato ste se branili sovražnika, ki je juršal (naskakoval) proti njima. Ko pridere zopet nad nju, uname se strašni boj. Poročnik Köllner prve kompanije je sekal pridno po francoskih glavah. Ko skoči med nasprotnike, obkolijo ga Francozi, da bi ga vjeli.

Ali hitro mu skoči grenadir Vukovič na pomoč. Poznali so ga v vsem polku, kako močen je. Jezen zgrabi puško za cev ter začne zbijati s kopitom po sovražnih glavah. Kmalu zapodi Francoze in reši tako svojega častnika. Ali v tem trenutku ga zadene sovražna svinčenka, da ga vrže ranjenega na tla. Rešeni častnik mu priskoči, da sovražniki njega niso zajeli.

Kasneje pride Vukovič res še Francozom v pest in umrje za svojo rano. Ali še mrtvemu pripoznal je cesar srebrno svetinjo za hrabrost, da ga počasti.

4. Matija Pavlin, trobec 9. lovskega batalijona.

Dne 24. junija 1859. bili so se Avstrijci pri Solferinu na Italijanskem s Pijemontezi in s Francozi. Ljuto so napadali sovražniki našo vojsko, ali niso mogli napredovati. Tako gosto, kakor bi šla toča, sipali so Avstrijci krogle nad nje. Bila je prav kresna vročina; popoldne pa zahrumi na nebu strašna ne-

vihta. Gromelo je, da ni bilo čuti ni topov ni pušek več. Dež in toča se usujeta z neba Avstrijcem ravno v obraz. Pred božjo jezo utihne boj. V neki hiši je bilo razpostavljenih kakih štirideset mož 9. lovskega batalijona. Hiša stoji na griču. Že večkrat so jurišali (naskakovali) sovražniki nad njo, ali niso je dobili v pest. Med nevihto se zbere več oddelkov tega batalijona okoli hiše. Poveljnik pošlje lovcem še batalijon Hartmanovih pešcev na pomoč. Komaj odjenja nevihta nekoliko, kar se zakadita dva sovražna polka proti hiši. Ko se približa sovražnik nekoliko, švigne ogenj iz vseh avstrijskih pušek sovražniku nasproti; gosto, kakor bi sipal pesek na nje, frčé krogle med francoske vrste; prvi sovražniki cepajo kakor muhe. Ali za njimi pritiskajo vedno novi vojaki naprej. Naši vidijo, da strel še tako živ ne brani sovražniku pota naprej, omahovati začno. Še poveljniki so mislili, da ni mogoče več vstrajati. Že so se hoteli vračati. Z divjim vpitjem so se bližali sovražniki; avstrijska krdela so se že hotela umakniti, kar zadoni s krepkim, srebernim glasom trobenta: juriš! (naskok, Sturm). Vsi vojaki postojé, kakor bi jim šinila nova moč v ude. Trobec 2. lovske kompanije Matija Pavlin je zatrobil brez povelja, ker je videl, za kaj se gre. Isti hip zatrobijo trobci vseh kompanij tudi: juriš! Že je bil sovražnik blizu na trideset korakov, kar se zakade Avstrijci, lovci in pešci, nad njega. „Hura! hura!“ se razlega do neba, kakor besni planejo naši vojaki nad nasprotnike. Kakor bi bilo treščilo vanje, padejo prve vrste pod bajoneti hrabrih naših vojakov. Strah se loti zadnjih vrst. Boj je bil strašan. — Za nekoliko minut ni bilo sovražnika več na griču.

Tako je zatrobil Pavlin o pravem času; zaslužil si je s tem svetinjo za hrabrost.

5. Ivan Marinič, prostak 22. polka.

Dne 24. junija 1859 bojevali so se Avstrijci s Francozi in Pijemontezi pri Solferinu. Sovražnikov je bilo veliko več nego naših. Za vas uname se strašen boj. Ker so bili nasprotniki bolj oboroženi in jih je bilo sila več, morajo se umakniti naši iz Solferina. Uklonijo se proti Kavrianu in Kasianu (Cavriano, Cassiano). Ob cesti, ki pelje v zadnjo vas, stal je polk 22. Prva kompanija pod stotnikom Schrodтом stala je v prvi vrsti. Pol je je bilo spredaj ter streljalo, pol pa jih je stalo nekoliko zad za pomoč. Dolgo je streljala na sovražnike, nobena stran ni mogla prodreti naprej. Čim huje so pritiskali Francozi, tem bolje so se upirali hrabri avstrijski junaki. Na enkrat pridirja oddelek sovražne konjice. Strelci se pa zberó hitro v gruče, ali se potuhnejo za drevje, samo stotnik, ki je hotel k zadnjemu krdelu, in z njim poročnik Lehnhoffler in trobec niso mogli več do svojih.

V hipu pridirjajo trije konjiki nad nje. Že je vihtil prvi sabljo, da bi razklal stotniku glavo, kar se zgane, kakor bi ga bila strela zadela, roka mu omahne; s sedla zdrči, konj pa dirja brez jezdeca naprej. Prostak Ivan Marinič je videl, kolika nevarnost preti stotniku. Skočil je izza drevesa, njegova svinčenka je podrla sovražnika. Ali že sta se bližala druga dva sovražnika, Marinič ju čaka mirno. Ko pridirja prvi ter mahne po njem, skoči junak na levo ter mu porine bajonet v stran. Že je vihtel tudi

tretji sabljo nad junakom, ker ga Marinič ni mogel doseči, udari z bajonetom konja po glavi, da skoči žival v stran, in tako je rešil stotnika in sebe. Sovražnikova sablja ranila ga je le nekoliko na roki. Ta konjik pa ni hotel imeti več opravka s hrabrim vojakom. Zdirjal je proč.

6. Korporal Suhanski, 7. polka.

Dne 3. maja 1803 napadel je 7. (celovski) polek trg Ebelsberg. Poročnik Knopf je dobil povelje, naj se polasti prvih hiš. Pogumno se vrže s svojimi nad sovražnika. Vedno je bil prvi. Kar skoči naenkrat izza hiše, kjer so prežali, petdeset sovražnikov. Hitro obstopijo poročnika in mu skušajo izviti sabljo iz rok, da bi ga ujeli. Ali korporal Suhanski mu pride na pomoč. Sam skoči med sovražnike, hitro jih pobije pet ter razpodi druge v beg, predno so mu svoji še prav mogli na pomoč.

Ali to mu še ni bilo dosti. Z glasnim „Hura!“ se zakadi za bežečimi, vojaki pa za njim. Strah je prešinil Francoze tako, da na boj še mislili niso. Ali vedno jim je bil Suhanski za petami. Kakor je dosegel koga, zgrabil ga je za vrat, pa ga je vrgel svojim nazaj, da so mu uzeli orožje.

Tako je pritiral sovražnike do reke Traune. Ravno se je pripravljalo sovražnikovo krdelo na boj. Na enkrat skoči Suhanski med nje in zahteva od njih, naj se mu pokore. Prestrašeni in osupnjeni se obotavljajo nekteri, drugi pa že skoraj izročajo svoje orožje, kar sune neki sovražnik Suhanskega od zadaj. Bilo bi mu šlo za glavo. Ali tudi njegovi so bili

že prihruli; sovražniki vidijo, da se ne morejo ubraniti, izroče torej orožje. Suhanski je moral še miriti svoje ljudi, da niso ohladili svoje jeze nad jetniki. Sreberna svetinja bila je plačilo za tako junaštvo.

Da se pokaže, kako slavijo vojaki hrabre svoje tovariše, naj povem še, kako so mu pripeli svetinjo.

Dne 15. avgusta l. 1810 priredil je polkovnik Mayer blizu Lipnika na Moravskem prelepo slavnost na čast hrabremu veteranu, osivelemu pod orožjem. Ta je bil častitljiv starec, 70 let star, ki je služil že 53 let, razvodnik (frajtar) Simon Bratri iz Hranic (Weisskirchen), Prerovskega okraja na Moravskem. Že leta 1757. bojeval se je v slavnem boju pri Kolinu.

Da bi pokazal, kako časte vojaki zveste, poštene, hrabre in srčne vojake, da bi spodbudil mlade in jih učil spoštovanja do svojega stanu in prepričal tudi prostake, da si more zadobiti časti in slave vsak celo na nizki stopinji, določil je polkovnik, naj se vrši to čim bolj slovesno, ker bi naj dobili o ti priliki tudi narednik (feldvebel) Jožef Pleyer, Anton Schenk, korporal Andrej Suhanski in grenadirski korporal Franc Segata sreberne medalije, korporal Jožef Poljak pa šest cekinov za svojo hrabrost, ki so jo pokazali leta 1809.

Zjutraj zgodaj marširala je divizija (dve kompaniji) ležeča v Lipniku v paradi na taborišče pred generali, štabnimi in nadčastniki z glasno godbo in vihrajočo zastavo, ki je bila okinčana s trakom, kateri je dobil polk za svojo hrabrost v bitvi pri Caldiero. Vse polno ljudi visokih in malih je šlo z njim. Pater Vincenc Billy služil je sv. mašo.

Veterana Simon Bratri-ga in pet podčastnikov, katerih je čakalo odlikovanje, postavili so pred divi-

zijo. Polkovnik je pozdravi s krepkim ogovorom ter predstavi starca vsemu polku kot prvega veterana s pristavkom: „Dovoljeno mu je, da sme nositi častna znamenja narednikova (feldveblova,) vsakdo ga mora vikati, dokler živi, zapisan bo v vseh polkovih pismih kot prvi veteran in ohranil se bo tako njegov spomin v polku!“

Baron Lattermann, drugi lastnik polka, podaril mu je 50 goldinarjev, častniki so mu odkazali za čas njegovega življenja za vsak mesec 6 gl. 30 kr. doklade in so poskrbeli, da bi mu nikdar nič ne manjkalo. Gospod Lesak iz Vlačkega Meseriča bil mu je boter, zagotovil mu je po sodnji za čas življenja po 6 krajcarjev doklade na dan in je podaril 100 goldinarjev za vredne vojake tega polka. Vsi generali in častniki so objeli po tem veterana, trije dečki, polkovi gojenci, so se mu zahvalili za skrb in ljubeznjivost, katero jim je kazal, ko je bil v zavodu.

Veselje in hvaležnost presunila je starčka tako, da se začne tresti in je moral sestiti.

Potem pripne feldmaršallajtnant grof Julien prvemu, generali in štabni častniki pa drugim odlikovancem svetinje.

„Živio cesar Franc I. in slavna avstrijska rodovina!“ zakliče potem polkovnik. „Živio“! zaori po prostrani planjavi, da se razlega na vse kraje, možnarji pokajo. Začne se neizkončno veselje. Veteran Bratri častita odlikovancem, veseli se s tovariši; tako vesel je bil, da se je celo zasukal plesaje hanaški ples.

Tako je slavil polk junaka in junake. Bratri je živel še štiri leta srečen in vesel. Dne 31. oktobra 1814 pokliče Bog tega bojevnika v nebeški svoj mir.

7. Srčne Blejke.

Leta 1812. ugasnila je slava Napoleona I., cesarja francoskega na pustinjah ruskih. Silovitež si je bil priboril v prejšnjih letih velik del Avstrije. Vsa Kranjska do štajarske meje spadala je kraljestvu Ilirskemu, katero je bil ustanovil oholi Francoz. Ali spomladi leta 1813. začelo se je po vsej Evropi veselo gibanje proti francoski vladi. Na Nemškem se je začel upor proti silnežu.

Napoleonu je manjkalo denarja in vojakov. Zato je zahteval, naj mu dajo Slovenci po Kranjskem prostovoljnih doneskov za njegovo vojno. Radi niso dajali svojega premoženja, ali morali so. Pa kaj izdati denar iz male dežele, kjer oni, ki ga zahteva, nima prav za prav nobenega pravega prijatelja. Davki so bili že tako veliki, da se od te strani ni dalo dobiti nič. Zato se odloči francoska vlada v Ljubljani, da bo vzela cerkvam in božjim potom denar, kar so ga nanosili pobožni kristijani v Božje hiše Vsemogočnemu v dar.

Ko se je raznesla ta novica po deželi, žalovali so povsod verni kristijani ter so prosili Boga, naj bi jih rešil kmalu takih silovitnežev. Tudi cerkev Matere Božje na prelepem Bleškem jezeru bi naj zadela taka osoda. Jakob Klinar, po domače Petran, prinese prvi žalostno novico domu. Hitro se izve strašna vest po vsi okolici. V Zagoricah se zberejo kmetje in kmetice ter izvolijo Jakoba Klinarja in Jakoba Kokalja, da bi napisala prošnjo do francoske vlade, naj bi ostalo Bogu, kar je Božjega. Devetnajstega marca 1813 spisala sta v Zagoricah prošnjo, v kateri sta podarjala, kako žalostno je ljudstvo, ker je čulo, da

namerava vzeti vlada Materi Božji njeno premoženje. Razlagala sta, da je cerkev na Jezeru božja pot, da se prebivalci teh krajev živijo od romarjev, ki prihajajo obiskavat to svetišče, da bi jih torej kaj hudo zadelo, ko bi vzeli svetišču dragocene zaklade, ker bi si potem nobeden pobožnik ne upal več priti tje opravljat svoje molitve, zatorej prosita v imenu vseh krajanov, naj počakajo s prodajanjem dragocenosti ter obetata, da so ljudje pripravljene odkupiti cerkveno premoženje na lastne stroške, da le ostane hiši božji, kar je njenega. To prošnjo pošljeta po tedanjem županu (mêr-u, tako so ga imenovali Francozi) v Ljubljano.

Ali med tem pride davkar iz Radoljice popisavat in cenit cerkveno premoženje. Ko mu pa pokažejo prepis prošnje, vrne se domu.

Bil je sopraznik v postu. Iz vse okolice so se bili zbrali pobožni kristijani na otoku k sveti maši. Po božji službi se odpravljajo ljudje domu, kar se raznese novica, da je prišel davkar iz Radoljice z ljubljanskim zlatarjem zapisavat in cenit cerkveno premoženje. Na ladjišču pri kapelici je bilo videti res več Francozov, ki so čakali čolnov, da bi se prepeljali na otok. — „Mater Božjo hočejo oropati! Nazaj vozite!“ zavpijejo domači na glas in pokličejo ladije, ki so bile že odrinile, nazaj. Cerkovnik je slutil, kaj bo, zato je že zaklenil cerkev. Ali tri junaške žene (škoda, da njihova imena niso več znana) jo odpro s silo, lete v zvonik in začno plat zvona biti. Od vseh strani prihite torej žene vkupaj. Kmalu se je trlo ob jezeru ženstva s kolmi, gnojnimi vilami, cepci, matikami, itd. Pravijo, da so bili tudi možje iz daljnih vasi v ženski obleki od zadaj, posebno v Zázarju, po hribcih in v

Nogradu pod Blejskim gradom, da pomagajo ženam, ako bi trebalo. Ali dekleta in žene se hrabro vedejo.

Ker ladij z otoka ni bilo nazaj, da bi se mogli prepeljati Francozi in so se menda tudi bali razburjenih žensk, hité pod Želečami pod grad proti Ribiču, da bi se prepeljali od te strani na otok. Ali ženske so hitele za njimi. Davkar vidi, da sam s svojimi ne opravi nič. Ladije ni bilo nobene na bregu, ženske pa tako razkačene, da si ni upal prodreti s silo. Umakne se torej na grad ter pošlje po žandarje in po gozdarje. Predno pridejo še ti na pomoč, da ukleniti Antona Potočnika, županovega pomagača, ker je mislil, da je ta glava celi stvari. To pa razkači ljudi še bolj. Po vseh cerkvah v okolici so klicali zvonovi ljudi na pomoč. Ali ustavljale so se posebno ženske, ker so hotele braniti naj prej one same, kakor so pravile, Mater Božjo. Kmalu pride viši gozdar Blejski na konju, z nekterimi gozdarji. Pri Mlinu in pod Nogradom so bili našli čoln. Davkar s zlatarjem, ki je imel tehtnico soboj, stopita v čoln. „Oni z tehtnico je že v čolnu!“ vpijejo ženske, ki so se gnetle na bregu, ter niso pustile odriniti čolna. Kar prihiti pogumno dekle iz Podholma. Pravijo, da je bila tako močna, da se sedem korenjakov ni ustrašila. Ko sliši upitje drugih, zavpije: „Meni ga pokažite, jaz mu bom kos!“ Hitro skoči v čoln, zgrabi zlatarja, zviije ga in vrgla bi ga bila v vodo, ko bi ne bil prosil tako milo in tako zvesto obetal, da ne pride nikdar več na jezero, da se ga usmilijo druge ženske ter prosijo zanj. Davkar sam se prestraši ter se hoče umakniti na grad. Ali med ženskami ni mogel naprej, zato mu pridirja viši gozdar na konju na pomoč. Ali Urša Ferjan, po domače Burjevka iz Želeč, tedanja posestnica toplic,

zgrabi konja za brzdo in zavpije: „Stoj! če ne, bo druga!“ Tako krepko je prijela brzdo, da jo potegne konju z gobca. Konj se ustavi pri ti priči. Gozdar pa ustrelil s samokresom na Burjevko, ali zadene samo njeno krilo. — Ko slišijo možaki strel, pritisnejo od vseh strani nad davkarja in nad gozdarje. Tekla bi bila kri; ali župan jih pomiri in davkar jo potegne na grad.

Kako vesele so bile ženske, da so rešile Materi Božji cerkveno premoženje, ne da se popisati. Burjevka sama je pripisavala dober uspeh pomoči Materje Božje, misleča, da bi sicer ženska ne mogla ustaviti s svojo roko konja.

Ali Francozi so prišli v drugo, opravili pa zopet niso nič; Blejci in Blejke so stražili pridno. — Pridejo torej v tretje, menda na binkoštni vtorek. Ali zopet je bilo toliko žensk na ladjišči pri kapelici, da si niso upali početi kaj s silo.

Med tem je prišlo iz Ljubljane povelje, izdano dne 3. aprila 1813, naj samo cenijo srebrnino in naj jo pusté cerkvi. Sami prebivalci naj plačajo njeno ceno, ali pa naj dajo dolžno pismo zanjo. Tako se je zgodilo. Dolžno pismo so dobili Francozi, ali pa tudi denar, ne vemo; saj so morali pobrati kopita že v jeseni istega leta. — Tako so ohranile srčne Blejke Materi Božji in njeni cerkvi, kar je bilo njenega.

Stara pesem pravi:

Kot trombe glas, kot zvon deni
Od vrlega moža spomin —

mi pa jo popravimo po nekoliko in zapojmo:

Kot trombe glas, kot zvon doni
Junaških Bléjek nam spomin!

8. Pešec France Lavrenčič reši svojemu stotniku življenje.

Na kresni dan leta 1866 je bila krvava bitva pri Kustoci (Custoza). Avstrijska armada premagala je pod slavnim nadvojvodom Albrehtom italijanskega kralja in njegovo vojsko. Tedaj je tekla tudi slovenska kri, kakor teče že nad 600 let za slavne Habsburžane, za presvitlega potomca njihovega, našega cesarja. Ljubljanski polk št. 17 pokazal je na novo, kako krepke roke in kako pogumno srce imajo Slovenci. Italijani so se branili v vsaki hiši, za vsakim grmom, ali vendar so jih vrgli junaki z griča Buratto Pasquale (beri Paskale), Oliosi in Monte Cricol (beri Krikol). Hrabri sinovi svoje domovine bili so kar s puškami sovražnike po buticah, trobentači in bobnarji so tolkli s puškami svojih padlih tovarišev na Italijane in so jih pojali v beg.

Tedaj so obkolili sovražniki na enkrat stotnika Prechtla, ki je vodil 11. divizijo ¹⁾ 17. polka. Bil se je upal predaleč naprej, predno so mogli njegovi za njim. Huda je že pela hrabremu častniku (oficirju). Kar zapazi pešec France Lavrenčič nevarnost svojega poveljnika. Hitro skoči med sovražnike. Prvega prebode s svojim bajonetom, osem jih pobije s puško, drugi pa zbeže. Stotnik je bil rešen. Lavrenčič je dobil za svoje junaštvo zlato svetinjo.

9. Junaška žena.

Ko so pridrli Francozi leta 1809 tudi na spodnje Štajarsko, pomikali so se Avstrijci pred njimi nazaj. Ali prebivalci so zvesti Avstrijani, pošiljali ali nosili

¹⁾ Ena divizija je štela tedaj dve kompaniji.

so cesarkim vedno vesti, kaj počenjajo Francozi, koliko jih je, itd. Bili so vohuni ali špijoni. Vohunstvo sicer ni lepo, ali tu je šlo za pravega cesarja. Seveda Francozom ni moglo biti dolgo skrito, kaj se jim snuje za petami. Dobro so pazili; vsakega, ki je bil le količkaj na sumu, so prijeli; sodba je bila kmalu izrečena; krogla je bila plačilo.

Ko se je pomikal general N. skozi Slovenske Gorice, priženó straže nekega večera mladega, krepkega kmeta kot vohuna pred njega. Gotovo je bilo, da je bil dotični v zvezi z Avstrijci, pri njem so dobili gotovih dokazov za to. Drugo jutro so bili namenjeni ga ustreliti.

Še tisti večer pride mlada, zala žena z otrokom na rokah, pade pred generala na kolena in ga prosi, naj pusti njenemu možu življenje. A bilo je vse zastonj.

Ker ji ni mogel obljubiti, da bo pustil moža živnega, prosi reva, naj bi ji vsaj dovolil, da bi govorila še zadnjič z možem ter mu pokazala otroka, naj ga blagoslovi pred smrtjo. General dovoli to. Mož je bil zaprt na nekem skednju. Za pol ure dobi general naznanilo, da je žena z otrokom že odišla od obsojenca.

Drugo jutro na vse zgodaj pelje oddelek vojakov obsojenca pred vas, da bi ga ustrelili. Slučajno pride ravno general mimo. Obsojenec se mu nekako čuden zdi. Stopi bliže. Ravno si je hotel zavezati sam obsojenec oči, kar zavpije general: „Stoj!“ Stopi bliže, pogleda natanko in vidi, da je žena, ktera je sinoči prosila za moža. — Zvečer je bilo, na skednju je bila dala svojemu možu obleko in otroka. Straža ni pazila dosti, on je odnesel srečno pete. General se začudi toliki hrabrosti te žene. General je imel dobro srce. „Pojdi za možem!“ ji govori. „Saj vemo, da imamo

same sovražnike okolo sebe. Eden manj ali eden več, ne dé veliko. Ali varuj se, da ne naletiš na huje!* Solznimi očmi se zahvali žena. — Tako je rešila junaška žena svojemu možu življenje.

10. Fantje junaki.

Po „Novicah“.

Štirinajstega aprila leta 1859 se hoče prepeljati grajščinski oskrbnik, ker brodnika ravno ni bilo pri rokah, pod Zagorsko postajo južne železnice na Jezu vštric Prusnika sam čez Savo. Sava je bila narastla. Komaj odrine čoln od brega, potegne ga dereča voda hitro sredi reke. Tam se razbija Sava po ostrih pečinah in kobilah v bele pene ter hrušči po strmem slapovji. Zato je bil napravljen tu nekdanj za ladije poseben vodotok. Gospoda prepade smrten strah, ko vidi, kako žene deroča voda čolnič v strašni prepad. In res! v malo trenutkih trešči čolnič ob rogato skalo, da se razdrobi na drobne kosce. Mož se ujame k sreči za rogato skalo, objame jo s skrčenima rokama in kriči na ves glas: „Pomagajte, pomagajte! Tisoč goldinarjev mu dam, kdor me reši!“ Stražnik in delavci na železnici slišijo sicer in vidijo topljenca, ali kdo bi mu mogel pomoči? Tudi za deset tisoč goldinarjev si ne upa nikdo med peneče valovje in ostro skalovje. Več ur visi gospod v smrtnem strahu brez upanja pomoči in vpije, dokler ni ohripal. Ali glejte, zdaj pride Matej Koritnik, zavoljo velike pogumnosti „Radecki“ imenovan, in ž njim Alojzij Hafner, človek junaške krvi, od Trbovskega broda s čolnom, kterege vlečeta po suhem Bernard Stok in Janez Pelavar za dolgo vrv privezanega. Ta dva sta bila pri-

pravljena, da potegneta Mateja in Alojzija in, če bi bilo mogoče, tudi topljenca na suho, ko bi se razbil čoln ob skalovji. Ko priplava čoln nekoliko više od skale, za katero se drži gospod, poženeta brodarja čoln z vso silo proti topljencu, Matej vrže hipoma vrv okoli že na pol mrtvega ter ga potegne hitro s skale k sebi v čoln, Janez in Bernard pa privlečeta čoln z vrvjo h kraji. — Tako rešijo štirje junaki reveža očitne smrti. Vsi so bili do kože mokri in zmraženi. Hitijo torej z rešencem proti Zagorju. V krčmi se grejejo in suše. Tudi rešenec okreva počasi in si oddahne od straha. Hvaležen seže v žep. Imel je v njem res nad tisoč goldinarjev. Hvaležen da svojim rešiteljem — devet goldinarjev — ter gre svojo pot. Dobro je moral poznati vrednost svojega življenja: v Savi bilo mu je vredno tisoč goldinarjev, na suhem se je pa cenil sam le na devet goldinarjev. — Časih torej vender le človek samega sebe najbolje pozna!

Nekoliko debelo so se spogledali junaki, ali zavest dobrega dela plača več kakor cekin; deželna vlada je pa pohvalila junake ter jim je prisodila otetnino za hrabro delo.

II. Jurče volkovom kos.

Luka Jeran.

Volkove streljajo, lovijo jih v jame, v nastavljene mreže in velike železne pasti ali skopce.

Jurče Velčina, mlinar v Travniku pri Loškem Potoku, je bil mož, ki jo je volku zasolil, da se je sam ustrelil. Podvrgel je volku mrhe, na njo je pa nastavil nabito puško. Petelina je pa pripel z motozem tako, da se je sprožil, če se je premeknila vada. Le od tiste strani je mogel volk do vade, kamor je

cev molela. Volk pride, začne vado ongaviti in hoče južinati; ali puška počí, in volk cepne. Če se je pa le omamljen dalje napravljaj, prežal je že Jurče v svojem mlinu ondi blizu, da mu je dodal, kar je premalo dobil. Silo volkov je pokončal Jurče.

12. France Gornik iz Slovenskih Goric si zasluži sreberno svetinjo.

Dne 11. marca 1848. spuntali so se Benečani zoper avstrijskega cesarja. Kar je bilo avstrijskih vojakov v mestu, morali so se umakniti, ker jih je bilo premalo, da bi se mogli ustavljati. Le nekaj straž je bilo ostalo nazaj. Trdnjavico S. Spirito (sv. Duh), ki leži na malem otoku, stražil je korporal 47. (Mariborskega) polka France Gornik od Sv. Jakoba v Slovenskih Goricah. Imel je pod svojim poveljem 17 mož in enega frajtarja ter enega topničarja. V trdnjavici je bila namreč tudi smodnišnica. Akoravno smodnika ni bilo več tu, bila je vendar trdnjavica, izročena varstvu slovenskega junaka, jako važna.

Dvanajstega marca priplavate dve mali bojni ladiji s kanoni pred trdnjavico, pomorsk častnik upornikov in neki izdajalec, ki je bil prelomil svojo prisego in je služil sedaj upornikom za tolmača, se pripeljeta na suho in zahtevata od straže, ki je stala pred vratmi, naj ju pelje pred poveljnika. Ali ta ju ne pusti dalje, temuč pokliče korporala. Gornik pride z dvema vajakoma z nabitima puškama. Poslanca mu kažeta italijansko tiskano povelje mestnega poveljništva, češ, naj jima izroči trdnjavo, ker so zapustili Avstrijci mesto. Ali Gornik jima odgovori kratko:

„Samo poveljnik, ki me je poslal sem, mi sme ukazati, naj grem z mesta! Dokler ne dobom povelja od svojega poveljnika, ostanem tu in ne pustim nobenega v trdnjavo. Raje zažgem smodnišnico in zletim z njo v zrak, kakor se podam izdajalcem!“ Zastonj je poskušal pregovoriti ga izdajalec, zastonj je izkušal preveriti vojake. Kratko mu odgovoré slovenski korenjaki: „Kar smo prisegli svojemu cesarju, tega se držimo do smrti!“ Ker le nista hotela odjenjati, skoči korporal s tlečo zažigalnico (lunto) k sodu, kakor bi hotel zažgati smodnik.

Zdaj sta pobrala uporniški častnik in njegov tolmač prestrašena svoja kopita. Odpeljeta se v čolnu; le oni dve ladiji ostanete blizu.

Uporniki niso vedeli, kaj bi storili. Trdnjave si niso upali napasti, da bi jih ne bil poslal Gornik s smodnišnico vred v zrak. K sreči je bil še avstrijski c. kr. štabni častnik v mestu, kterega so pustili naši v mestu, da je skrbel za bolne vojake, dokler jih niso prevzeli uporniki. Tega prosi benečanska gospoda, naj potrdi z lastnoročnim pismom Gorniku, da so zapustili Avstrijci mesto in ukrene, da sme zapustiti kraj, kamor so ga bili postavili na stražo.

Proti večeru pride torej drug pomorsk častnik s tolmačem zopet v trdnjavico. Izroči hrabremu Gorniku pisano povelje in zahteva, naj prepusti trdnjavo. Gornik je poznal podpis štabnega častnika in tudi topničar je potrdil, da je istinit. Tedaj privoli, da zapusti svoje mesto. Ko pa zahteva upornik, naj pusti tamo orožje in strelivo, odgovori: „Niste me premagali! Brez orožja in streliva se ne ganem z mesta!“ Benečanski častnik se je jezil, ko mu je povedal tolmač besede korporalove. Ali ni si mogel pomoči.

Obljubiti mu je moral na svojo častno besedo, da sme oditi on s svojimi z orožjem, s strelivom, kakor se spodobi vojaku, iz upornega mesta.

Gornik mu izroči trdnjavico in se odpelje s svojimi. Uporniki so se čudili, kako more hoditi taka peščica avstrijskih vojakov skozi mesto, ali nobeden si ni upal ziniti žal besede. Še bolj so se pa čudili ustaši, ki so zasedli za njim smodnišnico; še rotili so se, ko niso našli nič smodnika in so videli, da so se bali praznih sodov. Smodnik so bili spravili Avstrijci že prej proč. Gornik pa maršira s svojimi mirno za vojsko, dokler ne dohiti Avstrijcev, in poroča svojemu stotniku, kako se mu je godilo.

Državni vojni minister je poročal presvitlemu cesarju, kako možato in hrabro se je vèdel korporal France Gornik. Cesar mu je podelil zato 14. maja 1848. sreberno svetinjo in je ukazal, naj se izreče vsem možem, ki so bili ž njim na straži, njegova zadovoljnost. V posebnem povelju do vse armade se je razglasila čast Gornikova in njegovih vojakov vsi vojni. Častniki 31. polka podarili so njemu in njegovim tovarišem sto goldinarjev, mesto Brnsko poslalo mu je štiri cekine.

Gornik je bil pek, predno je prišel med vojake; 31. avgusta leta 1843. je prišel v polk, postal je leta 1846. frajtar in leta 1847. korporal. Žalibože, da se ni mogel veseliti dolgo časti, katero si je zaslužil s svojo hrabrostjo. Že 14. junija l. 1848. umrl je za mrzlico v Mantovi, zvest sin svoje domovine, zvest vojak svojega cesarja.

Po vsi državi so slavili pesniki hrabre junake. Razven Gornika bili so na straži: Frajtar Jurij Dimnik, prostaki Anton Stopar, Luka Fuhrman, Toma Maček,

Jurij Luboj, Kaspar Šanski, Jurij Groje, Luka Es, France Šnabel, Mihael Lubi, Mihael Godec, Jakob Vajh, France Bratuša, France Zupan, France Kocbek in Valentin Ogrinec.

13. Korporala France Rostar in Karol Stoj 22. polka.

Z drugimi avstrijskimi krdeli bojeval se je 31. maja l. 1859. tudi 22. polk v Palestri (Palestro) proti Francozom in Italijanom. Ali sovražnikova sila je bila prevelika. Naši so se morali umikati. Prva kompanija tega polka je bila zadnja. Ustavljala se je pritiskajočim sovražnikom, da so se mogli umakniti tovariši. Stotnik pošlje korporala Franca Rostarja, naj ga varuje od desne strani. Hrabro spolnujejo junaki povelje, ali desetkrat večja sovražna množica jih napade, pobije del Rostarjevih vojakov, del jih pa rani, da ostane korporal sam med sovražniki. Za njegovim hrbtom je bil zid nekega vrta. Hitro švigne na zid ter skoči na vrt. Ali pet Pijemontezov spleza tudi na zid. Hitro poskačejo na vrt in jo udero za hrabrim Avstrijcem.

Na vse strani je zapiral zid prostrani vrt. V teku se domisli Rostar, da peterim sovražnikom gotovo ne bo mogel uiti, ko bode moral plezati na drugi strani na zid. Priti Italijanom v roke, to bi pa bila strašna sramota za avstrijskega vojaka. Ko se ozre po sovražnikih, opazi, da derejo vsi za njim, da pa nimajo vsi enako urnih petá. Samo eden mu je bil že precej blizu, drugi so sledili vsak nekoliko bolj oddaljen. Hitro se odloči vrli junak. Na enkrat obstoji, kakor blisek se obrne, pritisne puško na lice,

puška počí, prvi Pijemontez pade mrtev na tla. Ali drugi je bil že blizu. Ni bilo časa nabijati puške. Hajdi torej z bajonetom nad njega. Hud je bil boj, Italijan se je znal boriti spretno, Rostar mu ni mogel do živega. Oni drugi trije so se bližali že vedno bolje. „Zdaj se mora odločiti sreča“, mislišsi korporal junak. Napade nasprotnika, zabode mu bajonet med rebra in ga zvrne na tla.

Ali že je bil tretji Pijemontez blizu. Hotel je menda dobiti živega v pest; prime ga z bajonetom. Pa Rostar zgrabi še o pravem času svojo puško za cev ter ga udari s kopitom po glavi, da pade brez zavesti v travo. Zadnja dva junaka vidita, da leže že trije mrtvi ali ranjeni na tleh, ustrašita se hrabrega korporala in zbežita z vrta.

Tako je ugnal Rostar pet nasprotnikov. Srečno je prišel zopet k svoji kompaniji.

Ravno takega junaka se je skazal korporal Karol Stoj istega polka. Ko so se pripravljali Avstrijci za naskok proti sovražni posadki, ki je stala za hišami, grabni in za drevjem skrita, pozval je poveljnik prostovoljce naprej. Skoro ves polk se oglasi; bojazljivca ni bilo med njimi. Z glasnim: „hura!“ se zakade proti nasprotniku. Ali prava toča jih obsuje. Hudo ranjen omahne korporal Karol Stoj na tla. Kmalu se pa pobere, odda puško tovarišu, kteremu je razbila sovražna krogla njegovo, ter se napoti nazaj obvezovat rane v vas Robbio.

Kar skočijo od strane štirije sovražniki nad njega. Ker vidijo, da je ranjen, vpijejo: „Udaj se! udaj se!“ Stoj ni imel orožja, pa stisne zobe vkupaj in odgovori možato: „Ne boš!“ Eden izmed sovražnikov je bil že blizu njega. Hitro mu strga puško iz

rok ter ga prebode z njegovim lastnim bajonetom, potem napne puško, pa ustrelí drugega. Zdaj pritisneta zadnja dva Laha. Ali enega zadene Stoj z bajonetom v stegno, drugega pa počí s kopitom puške po glavi, da jo pobere sovražnik.

Ali sedaj zapusté hrabrega junaka moči; brez zavesti se zgrudi na tla, z otrpnelo roko še drži italijansko puško v rokah. Ko se zave zopet, vidi, da so nagnali njegovi tovariši Italijane nazaj. Počasi se pobere in pride srečno v Robbio. Se ve da tudi puške ni pozabil, katero je dobil na tako čuden način v roko.

14. Jožef Lužar in Mihael Bihanec 47. polka.

Po noči pred bitvijo pri Solferinu l. 1859. bil je tretji batalijon 47. polka na prednjih stražah. Komaj se je začelo daniti 24. junija, že zapazijo straže, da se bližajo sovražniki. Prihajalo jih je na tem kraju batalijon lovcev, dva batalijona pešcev in škadron konjikov. Prve straže se umaknejo nekoliko nazaj. Pred batalijonom francoskih zuavov (tako imenujejo afrikanse vojake v francoski vojski) jahali so trije častniki. Ko jih zagledata prostaka Jožef Lužar in Mihael Bihanec, prosita svojega stotnika Vučkoviča, poveljnika 17. kompanije (tedaj je štel še vsak batalijon po šest kompanij), ali bi ne smela postreliti teh francoskih častnikov. Stotnik jima dovoli prošnjo. Junaka se skrijeta v grmovje ob cesti. Prvi prihajajo konjiki mimo. A vojaka se ne ganeta. Ko pa pride batalijon pešcev na petdeset korakov, pomefita, puški počíte in dva sovražna častnika padeta zadeta na tla. Nepričakan strel zmede sovražnike; v tem hipu jo pobereta junaka za svojimi.

Ta dan sta se vèdla oba tako dobro, da sta si zaslužila sreberni svetinji druge vrste.

15. Bitva pri Ajdovščini 6. septembra leta 394. po Kristu.

Od leta 379. po Kristovem rojstvu je sedel na rimskem prestolu kralj Teodozij. Bil je pagan. Ko pa zboli hudo, obrne se v molitvi do krščanskega Boga in ozdravi. Zato se da krstiti. Med tem so pa oklicali rimski vojaki, ki so vojevali na Britanskem (Angleškem), Klementa Maksima za cesarja zahodnih rimskih dežel. Tega sprejme Teodozij za sovladarja s tem pogojem, naj prepusti mlademu Valentinijanu II., polbratu Teodozijevega sovladarja Gracijana, ki je bil padel v boju zoper Klementa Maksima, vladu na Italijanskem. Ali že l. 387. prepodi Maksimijan Valentinijana iz kraljestva. Valentinijan zbeži k Teodoziju v Carigrad in ga prosi pomoči. Teodozij zbere svojo vojake, pride z njimi pred Oglej (Aquileja), premaga Maksima, in se polasti Ogleja. Maksima so ujeli njegovi lastni vojaki ter so ga izročili Teodozijevim. Ti ga ženejo proti volji svojega cesarja k reki, odsekajo mu glavo ter vržejo truplo njegovo v reko. Teodozij izroči po tem vladu na Italijanskem zopet Valentinijanu.

Ali že so se začeli utikati tudi ptujci v homatije. Leta 392. umori Frank Arbogast Valentinijana in izroči kraljestvo njegovemu tajniku, paganu Evgeniju. Z veliko vojsko pripelje Evgenija v Oglej in se začne pripravljati ž njim na boj proti Teodoziju. Ta je prihajal na to novico z veliko vojsko skozi Pa-

nonijo, sedanjo Ogersko, Štajarsko in Hrvaško. Evgenij je bil pagan; zato je dal postaviti po soteskah, ki peljejo s Kranjskega in Koroškega proti Ogleju, altarje paganskim bogovom. Tu so darovali paganski svečeniki brez števila darov paganskim bogovom, naj bi ga varovali sovražnika. Ali Teodozij se bliža s krščansko svojo vojsko vedno bolj. Sovražnikovega vojvodo Flavijana premaga na Kranjskem. Mimo Logatca pride čez Hrušico v Vipavsko dolino. Pri Ajdovščini, na Mircah, je imel sovražnik svoj tabor. Tu trči na Evgenija samega. Dne 5. septembra leta 394. se začne boj. Na obeh straneh so se bojevali vojaki prav hrabro. Evgenijevi napadejo Teodozijevo prednjo stražo in jo zapodé v beg. Vendar se posreči Teodoziju, da ustavi še svoje. Ali med tem je nastopila noč. Vso noč prebije v molitvi. Drugo jutro stopi na čelo svojim vojakom in jih vodi v boj. Njegovi vojvode so mu svetovali sicer, naj ne začenja boja, ker je imel Evgenij veliko več vojakov. Ali Teodozij se ne ustraši. Trdno se zanaša na božjo pomoč in zgrabi pri Ajdovščini sovražnika. Dolgo ste se rovali vojski. Že začnejo omagovati Teodozijevo vojsko, kar nastane strašna burja, kakoršna se le more prikazati na Krasu. Brila je Teodozijevo v hrbet, Evgenijevim pa v obraz. Tako hudo je bučala, da je jemala paganom sapo, tako je piskala, da Evgenijevi niso slišali povelj svojih častnikov. Strele in sulice, katero so metali pagani, metal je veter na tla, da niso zadevale kristijanov, Teodozijevo gnala je pa burija strele tako močno nad sovražnike, da so jih zadevale s podvojeno silo. Tako silna je bila burija, da Evgenijevi še ščitov niso mogli vzdigovati, da bi se varovali sovražnikovega orožja; burija je vzdignila

toliko prahu, da so bili Evgenijevi vojaki popolnoma v temi. Kmalu opešajo pagani, spusté se v beg. Teodozij pritisne za njimi, potolče jih, Evgenija ubije; Arbogast se pa usmrti sam. Kmalu se poda tudi Oglej Teodoziju zmagovalcu, ki postane cesar celega rimskega cesarstva. Paganske malike da porušiti, zopet upelje krščansko vero po teh krajih in vlada milo in pravično do svoje smrti.

16. Boj v Bolški soteski leta 1797.

Tam, kjer se izteka Koritnica v Sočo, leži Bolec. Od vzhoda dere Soča po svoji strugi, od severa pa drvi Koritnica svoje valove proti jugu. Ako jo kreneš ob Koritnici proti severu, diviti se moraš divji, prekrasni prirodi. Z desne sili Veliki Vrh (Rombon, 2210 metrov visok) prav do ceste, na levi se dvigujejo veličastne Krnice 2322 metrov visoko proti nebu. Skozi to sotesko, 150—200 m. široko, si je izdolbla Koritnica 50—60 m. globoko, 470 m. dolgo, po nekaterih krajih samo dva metra globoko korito. Ravno sredi soteske drži čez korito most, s kterega mečejo popotniki navadno kamenje v strašno globočino. Po tem mostu prestopi predelska cesta, ki je do slej vodila ob levi iztočni strani Koritnice, to rečico in pelje skozi skalno zaseko dalje proti Bolcu. Ta del ceste so dodelali še le l. 1850., dočim je stara cesta držala še niže doli pod sotesko in koritom čez rečico ter se potem navzgor zavijala na Boljško polje.

V sredi soteske, na južni strani mosta, ravno vrhu strahovitega prepada se je videla še l. 1881. prav krasna razvalina. Bilo je malo, štirioglato poslopje, jedno nadstropje visoko, a brez strehe, tako

da so zidovi že razpadati začeli. Na dveh vnanjih, proti prepadu obrnenih oglih sta stala dva okrogla stolpa. Zapadna stran grada pa je bila tako dobro zavarovana od strme gorske stene, da jej ni bilo potreba stolpov. Vse poslopje je obdajalo dvorišče, kterega zid se je naslanjal na zahodni strani ob nepristopno steno. Visoko gori na tej steni je stalo še jedno, stolpu podobno zidanje, od katerega je vodil zid malo navzdoli po steni, na tistem mestu namreč, kjer bi se bilo lahko priplezalo od zahodne strani po strmini dali do grada. Do tako zavarovanega grada je bilo možno priti jedino po ozkem, lesenem mostu, ki je držal na vzhodni strani čez globoko korito. Ako so ta most vzdignili branitelji, ni bilo mogoče sovražniku prodreti do grada.

Tako popisuje profesor Simon Rutar grad, ki je branil sovražniku z Italijanskega na Koroško. Koliko je teklo tukaj krvi hrabrih avstrijskih vojakov, ki so branili svoj dom!

Leta 1797 polastil se je francoski cesar Napoleon I. trdnjave Mantove na Italijanskem. Potem je silil čez Gorico ob Soči na Koroško, da bi ukrotil slavno Avstrijo, ktera se je ustavljala njegovi častilakomnosti. Tedaj je dal popraviti cesar avstrijski grad, naj bi se mogli ustavljati tamo tako dolgo, da bi se umaknila glavna vojna po klancih na Koroško. General Köblös se ustavi s petsto junaki francoskima generaloma Bon-u in Verdier-u.

Ravno je prišlo iz Trsta v Bolec nekoliko voznikov, ki so bili vozili blago s Koroškega proti jugu. Kar priderejo 22. marca 1797 Francozi za njimi. Francozom je manjkalo konj za svoje vozove, na katerih so vozili strelivo. Hitro sprežejo voznikom konje

izpred voz in jih prisilijo, naj puste svoje blago v Bolcu ter vozijo strelivo za njimi. Ne daleč od grada vstavi francoski general svoje krdelo, pa pošlje častnika v grad, naj pozove poveljnika, da mu izroči grad. Ali junaški Köblös odgovori celo miren: „Nisem tu, da bi se pogajal z vami, boriti se hočem do zadnje kaplje krvi!“ Jezen se vrne častnik, francoski general pa pošlje oddelek naprej, naj se polasti gradu. Ali avstrijski vojaki so stali kakor skala. Iz topov so sipali karteče na sovražnike, svinčenke iz pušek so padale med vrste francoske, da so podirale vojake kakor muhe. Hitro so se morali umakniti, kar jih ni pokosila „božja deklica, bleda smrt.“

Ko se naredi noč, postavi se sam polkovnik na čelo svojega polka. Z divjim krikom se zakadi krdelo za njim proti mostu, ki vodi čez Koritnico. Ali avstrijske krogle so podirale zopet cele vrste na tla. Polkovnik pa zavpije: „Za mano, junaki; na most!“ Most je bil pokrit s streho; tam je upal najti polkovnik zavetja. Res se ohrabrijo vojaki, kakor divji planejo Francozi za njim, proderejo res do mostu. Kmalu se je gnetlo vojakov vse polno po njem. Ali Avstrijci so bili vrgli nekaj mostnic v vodo in tramove nasekali od spodaj. Ko je bilo sovražnika vse polno na njem, udere se most pod njimi in na stotine vojakov pade globoko doli v derečo reko. Le mala peščica naskakovalcev pritekla je po cesti zopet nazaj, pa še izmed teh zadele so jih mnogo svinčenke hrabrih braniteljev. Druge je valila Koritnica seboj, vrgla jih je mrtve na prod.

Tako so posvetili hrabri vojaki sovražniku nazaj.

Francoska generala sta se penila od jeze, teptala sta zemljo s svojimi nogami, ali jeza ni pomagala nič.

Kakor mravlje popravljali so Avstrijci škodo, kar so je bile napravile sovražne krogle v gradu. General Köblös sam je vodil poprave. Tu in tam je skušal prilezti kak Francoz na gore na desni ali na levi, ali hitro je prifrčalo zrno iz grada, da se je zvalil predrznež na glavo navzdol.

Francoski general je opazoval, kako napredujejo njegovi; kmalu je videl, da se tako grada ne polasti. Zdajci zbere voznike okolo sebe. Mošnjo polno samih zlatov ponuja onemu, ki bi mu pokazal pot na Veliki Vrh, da bi mogel priti gradu za hrbet. Ali ne oglasi se nobeden. Nobeden ni hotel postati izdajica. Konečno preslepi zlato nekega pastirja. Oglasi se — Juda Iškarjot. Drugo jutro pelje sovražnike po stezi na strmi breg. Proti poludne začnejo napadati Francozi grad zopet po cesti. Krepko jim odgovarjajo naši. Četa ne more naprej. Kar se prikažejo sovražniki tudi nad gradom. Cele skale valijo na grad, goreče drevje mečejo vanj. Kmalu se uname streha. Gost dim se vali po gradu; Köblös in njegovi ne vidijo že več meriti; ali nobeden se noče še udati. Proti večeru švigne na enkrat plamen visoko proti nebu. Kakor bi zemlja pokala, zagromi po dolini, strašno odmeva grom od vseh strani. Ogenj je užgal smodnik, strašna moč razrušila je grad in pobila vse branitelje, le peščico so jih ujeli s Köblösom.

Hitro napravijo Francozi most čez Koritnico, molče korakajo po cesti proti severu. Ali ne pridejo daleč. Komaj pol ure dalje so bili napravili Avstrijci okop (šance). Francoski general, ki je jahal na čelu svojega krdela, moral je hitro za ovinek nazaj; avstrijske krogle so podirale zopet njegove vojake, kri je rudela po trdem kamenji. Ali zopet je pomogel Juda Iškarjot. Peljal je oddelek na desno na goro.

Kmalu so frčale sovražne krogle v okop. Ali naši so se branili hrabro. Kakor skala je stal stotnik med svojimi. Ko prodirajo sovražniki vedno huje, ko se vedno manjša njegovo krdelo, ko zadene zrno zadnjega njegovega topničarja, da mu pade zažigalnica (lunta) iz rok, zgrabi junaški stotnik zažigalnico ter skoči k vozu, polnemu streliva. Že ni bilo več žive duše v okopu, a tudi sam stotnik ni mislil na beg. Sovražniki priderejo do okopa. Prvi, ki preleze na-nj, ustrelil stotnika, da se zgrudi na tla med mrtve svoje tovariše. Zažigalnica mu pade iz rok med strelivo. Vedno več Francozov pleza na okop, gnetejo se sem ter tje, pobijajo ranjence, svojo jezo hlade nad mrličii. Kar švigne iz voza plamen. Zažigalnica je zažgala smodnik. Strašno počii, gost dim pokrije okop. Ko se vzdigne dim kvišku, pokaže se okop črn kakor mesteje. Vse je tiho, nemo kakor grob. Samo v okopu vrgel je užgani smodnik za vsakega Avstrijca najmanj še po deset Francozov v zrak. — Tako je branil Köblös Bolško sotesko. Kaj je pa bilo z Iškarijotom? Na Avstrijskem se ni pokazal nikdar več. Spolnile so se o njem besede sv. pisma: „Glas krvi tvojega brata vpije proti meni. Brez miru bodeš na zemlji!“

17. Turki pred Radgono.

Leta 1418 divjali so Turki po Ogerskem. Priderejo tudi na Štajarsko ter obležejo Radgono. A Radgončanje se branijo krepko in pošljejo do vojvode Ernesta Železnega ¹⁾ v Gradec prošnjo za pomoč. Ker je pa bila štajarska vojska premala, prosil je vojvoda

¹⁾ Imenovali so ga železnega, ker je hodil vedno v jeklenem oklepu.

pomoči tudi z Avstrijskega, s Kranjskega in s Koroškega. Na Lipniškem polju je čakal pomočnikov. Dne 4. oktobra pride Nikolaj Frangipan. S Kranjskega je vodil 250, s Hrvaškega pa 800 konjikov. Deželni glavar Koroški je pa imel pod svojim poveljem 700 konjikov in 2000 pešcev. Ti se združijo s Štajarci in jo udarijo proti Radgoni.

Ahmed-beg, turški poveljnik, je naskakoval med tem neprenehoma trdnjavo. Noč in dan obleženci niso imeli miru.

Od treh strani so naskakovali neverniki, samo ob Muri niso mogli do mesta. Rujové drli so proti zidovju, močne lestve so nosili seboj, prislanjali so je na zidovje, po njih so plezali kvišku. A Radgončanom bilo je hrabro srce v prsih, gosto so štrlela z ozidja kopja proti sovražnikom, kakor toča je padalo kamenje na turške glave. Z močnimi drogovi odpirali so lestve od zida, da so pobijale Turke, lazeče po njih. Ali Ahmed-beg ne jenja; vedno nova krdela pošilja proti kristjanom, čez mrtve svoje tovariše se spenjajo mohamedani na zid. Možato se branijo Radgončanje, še žene in deklice pomagajo v boju, nosijo kamenje, polivajo Turke z vrelo vodo po glavah, obvezujejo ranjence. Na strani svojega ženina je stala njegova nevesta na zidu. Sovražna puščica zadene ženina; neustrašena stopi nevesta na njegovo mesto, bori se, dokler ne pokosi tudi nje bela smrt. V prvem naskoku padlo je tri tisuč nevernikov. Naskakujejo v drugo, v tretje; ne polasté se mesta.

V Cmureku se ustavi Ernestova vojska, da počije zadnjo noč pred bojem. Kmalu so spali vojaki, samo straže so budele še na vseh straneh, da bi varovale kristijane turškega napada. Sam vojvoda Ernest ne

more spati. Bilo je že polnoči, kar pripelje straža mladega vojaka pred vojvodo. Čelada pokriva mladeniču glavo, oklep brani mu prsi, a lice mu je blede, glas se mu trese, ko začne pripovedovati: „Radgončanje me pošiljajo prosit pomoči. Že dvanajstkrat je naskočil Turek mestno zidovje. Zidovje in stolpi so že skoro porušeni. Kar jih je bilo krepkih možakov, pokosil jih je turški meč. Le starci in dečki se branijo še. Včeraj napal nas je pri ogerskih vratih. Že so omagovali branitelji, Turki so že plezali na zidovje, skoro so se polastili mesta. Kar prihruje zadnja pomoč. Ženske in device, kterim so pobili Turčini može, očete, brate in ženine, so se opravile v orožje ubitih možakov. Ko je bila sila naj večja, prihrule so na ozidje, vrgle so sovražnika nazaj. Skoz sovražne trume prodrlo nas je nekoliko, ali samo meni se je posrečilo priti do Vas. Ne odlašajte s pomočjo, gospod!“

Tako govori junak. Komaj konča svoje poročilo, omahne brez zavesti na tla; čelada mu pade z glave, dolgi ženski lasje se mu vsujejo po ramah.

Prestrašen skoči Ernest na noge, sluga hoče pomagati ranjenemu junaku. Odpne mu oklep. Ali, o čudo, v oklepu ne najde junaka — umirajoča junakinja je bila! Mlada devojka, ki je vodila zjutraj svoje družice v boj zoper mohamedane, prodrla je vrste sovražnikove poročat vojvodi, kako huda je v Radgoni. Bog ji je dal moči, da je prinesla svoje poročilo, ali tu jo je poklical Vsegamogoči k sebi. Rudeča kri je curljalja iz rane, duša se je pa vzdignila v nebesa.

Ernest ni čakal več zore. Trobente glas pokliče takoj vojake na noge. Molče se postavijo krdela v vrste ter odrinejo proti Radgoni. Ko je zasijalo solnce na vzhodu, zagledajo kristjani turške šotore in obleženo

Ernest Železni pred Radgono (stran 41).

mesto. Prestrašene javljajo sovražnikove straže Ahmed, begu, da prihaja vojvoda Ernest s Štajarci, Korošci in Kranjci zvestim svojim Radgončanom na pomoč. Hitro se ustavi nasprotnikom. Uname se strašen boj. Kristjanom na čelu seka Ernest Turčine; kakor snopje za ženico padali so Turki za njim. Ali kmalu ga obda divja truma mohamedanov, sovražno kopje zadene vojvodovega konja, vojvoda pade na tla. Veseli zavpijejo Turki. A Bogomir Ravbar, kranjski junak, priskoči na pomoč, poseka Turke ter reši svojega gospodarja. Korošci med tem tudi niso držali križem rok. Junaški Kolnic napadal je sovražnike od strani, njihovo desno krilo zažene v beg. Ko izve to Ahmed beg, pride svojim pomagat. Prestrašen jih vidi bežati. Ravno je pojal hrabri Kolnic dva turška poveljnika pred seboj. Mahne z mečem, prvi se zvali s konja, mahne v drugo, drugega prekolje. Besen od jeze se zakadi Ahmed-beg sam nad njega. Kolnic se ga ne ustraši. Mirno počaka svojega nasprotnika. Mirno prestreza njegove udarce. Jezen udriha Turek po vitezu. V svoji jezi ne pazi dosti. Kolnic porabi priliko, spretno udari in izvije Ahmedu sabljo iz roke. Divje zatuli mohamedan, skoči med svoje, ki mu hite pomagat. Prvemu iztrga sabljo iz rok in se zakadi zopet nad kristjana. Od vseh strani pritiskajo sovražniki nad njega. Huda je že pela Kolnicu. Le malo je imel še tovarišev pri sebi, roka mu omaguje, na več krajih mu že curlja kri izpod oklepa. Ko pride Ahmed blizu njega, udari Kolnic z vso silo po njem; rani ga, ali meč se mu zdrobi na drobne kosce. Srečno prestreže še s ščitom Turkov udarec. Pa kaj bi mogel brez orožja! V tem hipu prihiti Frangipan s Kranjci in s Hrvati. Ko vihra pridirja na konju in zadene Ahmed-

bega s kopjem tako dobro, da ga zvali strmoglavega raz konja. Po polzkih, krvavih tleh se pobira Ahmed-beg, a ne more več na noge. Milo začne prositi, naj bi ga pustili živega, ali Frangipan mu porine kopje v hudobno srce.

Po smrti svojega poveljnika spusté se Turki v beg. Dva viteza Dietrichsteina pridereta celo v turški tabor. Radgončanje opazijo to z zidovja, planejo iz mesta. Kakor hudourniki pritiskajo kristjani od vseh strani na mohamedane. Beguni niso vedeli, kam bi se obrnili. Mnogo jih je poskakalo v Muro; reka je rudela od same soražnikove krvi.

Ta dan jih je padlo 12.000 pešcev in 7.300 konjikov mohamedanov. Izmed kristjanov je padlo 1.500 pešcev in 500 konjikov; izmed onih, ki so pa ostali še živi, bil je ranjen vsak tretji.

Tako je spodil Ernest Turke izpred Radgone; pa, da niso bile Radgončanke tako junaške, prišel bi bil prepozno.

Z veselim navdušenjem prišli so po boju kristjani v mesto. Vojvoda sam pohvali Radgončanke, odkaže jim del plena, drugi pa razdeli svojim vojakom in cerkvam.

18. Kako so pregnali Avstrijci l. 1813. Francoze s Trbiža.

Početkom meseca oktobra l. 1813 stal je avstrijski feldcajgmajster Hiller s svojo vojsko v Beljaku. Njegove prednje straže so stale do Podkloštra in dalje ob Zilji do Ziljske Bistrice. Francozi so imeli še Podklošter v svojih rokah; na potu proti Trbižu so pa napravili pri Kakovem ob Ziljici (Goggau) močne

okope. Hiller je videl, da bi ga stalo mnogo krvi in mnogo vojakov, ko bi se lotil sovražnika od spredaj. Zato se odloči napasti od strani in od zadaj. Pošlje torej iz Kranjske Gore krdelo proti Trbižu in iz Ziljske Bistrice drugo krdelo proti Žabnicam čez Gorjanske in Zaholmske planine. Za zadnje krdelo dobili so Avstrijci na čuden način vodnika.

Dne 6. oktobra zvečer prižene patrolja lovcev Tičevega Anza (Janeza Griljca), kmeta iz Žabnic, zvezanega v Ziljsko Bistrico. Prišel je iz Trbiža skozi Krtinov log (Bortolograben). Straža ga je prijela. Pripeljejo ga pred generala, začno ga izpraševati. Revež, ves prestrašen, pravi, da je hodil po planinah iskat izgubljenih volov. A ko mu očitajo, da se tako pozno jeseni voli ne pasejo več po planinah, da torej njegov izgovor ne velja, prestraši se kmetič. Ko ga dolže celo, da je gotovo vohun (špijon), začne se blésti revežu; kmalu pride tako v zadrego, da ni sumil nikdo več, da je res francosk vohun. V vojski sodijo hitro; posebno za vohune je sodba izrečena kaj hitro. Malo se posvetuje general s svojimi. Ko priženo kmeta zopet pred sodnike, prečita mu avditor (vojaški sodnik) sodbo, da ga bodo ustrelili kot vohuna drugo jutro na vse zgodaj. Oddajo ga podpolkovniku, kasneje feldcajgmajstru Welden-u, naj izvrši to kazen.

Welden-u se je pa dozdevalo, da vendar mož ni res vohun, da se mu je blédlo po glavi le radi straha, da za to ni vedel odgovarjati pametno. Ukaže torej stražnikom, naj mu snamejo železje, dá mu jesti in piti. Kmalu si opomore revež in odgovarja pametno na vprašanja gospodova.

„Kakor praviš, šel si danes zjutraj iz Žabnic iskat svojih volov, ki so se izgubili na planini. Kdo

ti je pa povedal, da so šli voli po poti, po kateri si prišel sem?“

„Po letu je bila živina na tamošnjih planinah“, odgovori Tičev Anza, „voli so poznali pot. Ubral sem jo po tej stezi, našel sem svoje vole, mene so pa našli avstrijski lovci; ujeli so me kot vohuna. Od straha sem bil že na pol mrtev.“

Podpolkovnik ga popraša dalje, koliko je sovražnika v Trbižu, kje stoji, kakošna je pot, po kateri je prišel v Ziljsko dolino. Kmetič je pravil, kar je vedel; da sovražnik potov na planino ni zasedel, itd. Welden ga pobara torej, ali bi ne hotel peljati avstrijskih vojakov po potu, po katerem je prišel, do Žabnic. „O, z veseljem, rad!“ odgovori Anza, ki je slutil, da bi se obrnila njegova stvar s tem na bolje.

Welden poroči torej to poveljniku Hiller-ju. Ta mu dovoli. Dne 7. oktobra popoludne odrine torej Welden s svojim jetnikom-vodnikom pod generalom Marschall-om po strmih stezah na planino. Prednjo stražo je vodil stotnik 8. lovskega batalijona Pirquet po levi strani, na desni je marširal stotnik Zucchi (Zuki), v sredini je pa hodilo glavno krdelo. Ali pota so bila zadelana z drevjem in kamenjem. Ko bi bili razpostavljeni Francozi po skalovju, živa duša bi ne bila mogla naprej. A junaki se ne ustrašijo. Srečno dospejo še tisti večer k „uti“, ali kakor pravijo tudi „k grabnarju“, kjer je o poletnem času krčma. Od tod pridejo srečno na „Stolbice“, do križa, ki stoji 1187 metrov nad morjem med Vršičem ali Zaholmskim Vrhom (1816 metrov visokim) in Kopinim Vrhom ali Gorjansko Planino (1695 metrov visoko). Tu pusti poveljnik oddelek za reservo, drugi pa korakajo pogumno dalje.

Tičev Anza jih je hotel peljati čez Gače in Kališče, opominjaje, da bi bilo nevarno po grabnu. Ali ne poslušajo ga. Pot je slaba in ozka, težko so napredovali. Ko pridejo do Brd, najdejo pót zadelano s poleni in kamenjem nad dva metra visoko. Na strani na gori je čakal sovražnik, ki začne streljati. Anza se skrije za skalo. Hrabri stotnik Pirquet pa zleze na drva, njegovi za njim. Ali Francozi jih pozdravijo s tako živim strelom, da padejo nadporočnik, nadlovec, trobec in večina lovcev. Le stotnika je varovala božja roka. Krogle so frčale okolo njega, a zadela ga ni nobena. Prepričal se je junak, da tu ni moč prodreti. Polovica njegove kompanije je bila ranjena ali pa mrtva. V tej stiski mu pride oddelek pešcev Bianchi-jevega polka na pomoč. Ker sovražniki niso bili na vrhu gore, odloči se Pirquet splezati više, kakor so stali Francozi. Sam začne plezati prvi po strmini. Njegovi se spenjajo za njim, ne porajtajo za francoske svinčenke, ki so jim švigale okolo ušes; vedno više in više plezajo. Ko dospejo na vrh, oddahnejo si nekoliko. Po tem začno valiti kamenje in streljati na sovražnike. Vendar pa glavni oddelek po Vrtinovem logu ni mogel naprej. Pirquet je imel samo še 50 mož svoje kompanije, drugi so ležali mrtvi ali ranjeni pred naloženimi drvami.

Zdaj se napoti s svojimi na hrib, ki se vzdiguje nad Žabnicami. S tega vidi, da se umika sovražnik po cesti, ki pelje v Pontabel. Ob enem pa zapazi, da pleza cel batalijon Francozov na hrib, kjer je stal sam s 50 možmi. Hitro ukaže svojim lovcem, naj se poskrijejo ter pripravijo kamenja. Tako čaka, da se mu približa sovražnik na sto korakov. Zdajci planejo lovci na povelje stotnikovo kvišku; strel iz vseh pušek

pozdravi prihajajoče. Prvi padejo, drugi se pa prestrašijo tako, da se vrnejo. Ali lovci začno valiti kamenje za njimi; mnogo jih pomečkajo. Pirquet se pomakne za njimi. Francozi so padali s skalovja kakor zrele hruške z dreves. Žena nekega francoskega stotnika je stala pred Neuwirthom, kar pade njen mož mrtev s skale za žago. — Francoskemu vojaku so odstrelili čeljust, s tornistrom na rami pride revež v vas. Nalože ga na voz, kmalu izdahne svojo dušo. Mnogo, mnogo francoskih vojakov našlo je tu smrt, daleč od svojega doma. Častniki so jih morali goniti s silo proti Avstrijcem.

Kmalu pridejo lovci tako blizo Žabnic, da so mogli streljati celo na krdela, ki so marširala po cesti. Na cesti je nastala strašna zmešnjava. Francozi niso vedeli, kam bi se obrnili; kakor brez glave so tekali okolo.

Med tem je prišlo nekaj graničarjev lovcem na pomoč. Francozi so pa poslali kompanijo 146 mož, naj spleza na vrh in zagradi Avstrijce od zadaj. K sreči opazi jih Pirquet še o pravem času. Zbere svoje lovce — imel jih je le še 40 — in prepove streljati. Sovražnik se bliža vedno bolj. Poveljnik njegov pride na petnajst korakov daleč od naših. Kar skoči Pirquet nad njega in ga prebode. Zdaj začnejo streljati tudi lovci, postrele prve Francoze, pa napadejo druge z bajonetom. Strašno je donel „hura!“ naših hrabrih junakov po gorah; prestrašeni se umaknejo sovražniki ter začno plezati navzdol. Ali tamo je tako strmo, da kmalu niso mogli naprej. Mnogo so jih postrelili naši, samo 36 so jih ujeli.

Ko je bilo delo že končano, pride stotnik Negrone, Jelačičevega polka. Sedaj je bil Pirquet varen

za hrbtom. Krdelo v Vrtinovem logu pa le ni moglo naprej. Odprla se mu je pot še le, ko so pritisnili Avstrijci tudi še od Bele Peči, s Koprivnika in oni ob potoku Ziljici in so se umaknili Francozi proti Pontablu.

Stotnik Pirquet se je obnesel v tem boju tako hrabro, da ga je imenoval cesar za majorja.

Koliko so trpeli tudi Žabničanje, ne da se povedati. Svojo živino so bili poskrili že prej po planinah. Trije fantje: Žermanov, Curkov in še eden, katerega ime ni znano več, so gnali živino na Žalament in so stali z njo v visokem lesu. Eden gre po tem više na plan, kjer stoji Hlačarjev hlev. Ko pride iz lesa, zagleda Hrvate in lovce. Hitro teče nazaj unima dvema povedat, naj živino kam drugam obrneta. A kmalu so bili za njim vojaki, ki so se vsuli po vseh stezah proti Vrtinovemu logu. Nekteri vojaki, ki so bili lačni, so hoteli vzeti ovce, ali častniki tega ne dopusté. Pastirji so gnali ovce proti Vršiču, tamo so našli Boštjanko, ki jim skuha, da se najedó. Bili so že dva dni tešč.

Tičevega Anza so spustili Avstrijci. Še dolgo je pripovedoval, kako se mu je godilo v vojski. Neceljnov Nec (Jernej Fruhstuck) je pripovedoval, da je padlo 70 cesarkih v Vrtinovem logu samem in da so se potem pomaknili nazaj in čez Kališče in Breznik prišli Francozom za hrbet.

19. Stotnik Ignacij Medved.

Po „Slov. gospodarji“.

Med številne junake slovenske krvi, ki so žrtvovali za osvobojenje jugoslovanskih svojih bratov

izpod 400letnega turškega jarma l. 1878 svoje življenje, smemo staviti v prvo vrsto stotnika Ignacija Medveda, štajarskega rojaka. Rodil se je v Vojniku blizu Celja kot sin tamošnjega učitelja. Brihtnega dečka je poslal oče v Celje, kjer je dovršil latinske šole z dobrim vspehom. Potem je stopil za bogoslovca v Lavantinsko škofijo, ktera je imela tedaj svoj sedež še na Koroškem. Ali, ker se ni čutil poklicanega za duhovski stan, zapustil je bogoslovje in je služil do l. 1859 kot računarski uradnik v Ljubljani. Omenjeno leto zapusti tudi ta posel, ter stopi kot častnik v avstrijsko vojno. Do leta 1878 bival je kot nadporočnik 47. polka, Hartung-ovega, v Mariboru. Kmetje, najbolje župani, spominjajo se še vedno visokega, lepega in krepkega moža z visokim čelom, bistrimi sokolskimi očmi, zdravim, gladko obritim obrazom in košatimi brkami pod ponosnim nosom; spremljal je namreč vedno polkovnika na novačenje. Prijatelji hvalijo njegovo verno katoliško, pa tudi vrlo narodno srce in varčno, štedljivo življenje. Svojo staro mater je znatno podpiral, lepo znamenje hvaležnega srca.

Maja meseca l. 1878 postal je stotnik, predstavili so ga od Mariborskega polka k ogerskemu polku št. 32. Čeravno bi bil rajše ostal pri domačem polku, bil je vendar vesel prestave, ker je vedel, da je poklican tudi 32. polk v Hercegovino nad divjega Turka.

Z brigado generalmajorja Schludererja je prišel 6. avgusta s slavnim generalom Jovanovićem v Mostar. Iz Mostara so poslali njegov polk po stezi v Počitelj in dalje proti jugu čez Dubravo in Kremenacplanino v Stolac, mesto v tesni dolini ob vodi Bregavi. To mesto ima trden grad; na jugu pa stoje še

višje skalne planine, s katerih se strelja lahko va-nje. Tu je ostal drugi batalijon 32. polka za posadko. Major Halecki izve 11. avgusta, da se zbirajo Turki v planinskih klancih, po višinah in ravninah na jugu Stolca proti Ljubinju. Precej drugi dan, 12. avgusta, pošlje 6. kompanijo krajev ogledovat. Ta je prodrla do Jegulje-Kara-ule. Kara-ula je bila zapuščena. Vstašev ni bilo videti razun 19 oboroženih starcev, ki so pa zbežali takoj v planine.

Kompanija se vrne zvečer v Stolac. Drugi dan, v torek 13. avgusta, pošljejo stotnika Medveda z 8. kompanijo, naj prodere za Jeguljo-Kara-ulo do vasi Ravnice. Ob šestih zjutraj nastopi junak svojo zadnjo pot. Imel je seboj 126 mož. V začetku so plezali po jako strmi stezi iz Stolca navzgor; dalje drži cesta naravnost proti jugu kakih šest kilometrov daleč po koritastem dolu, kterege obdaja visoko skalovje. Na koncu zapira dolino visok, večinoma gol in okrogel hrib. Na desni strani se dvigujejo poprečne stene, na levo se pa zavija steza po globokem klancu okoli okroglega hriba. Unkraj hriba preneha klanec in se razširja precej širna ravan. Tu je posejanih nekaj ubornih njiv s koruzo, večidel pa raste na ravnini samo pritličasto hrastovje. Le tu pa tam tiči kaka borna hribovska hiša — vas Ravnice.

Ko bi bili poslali naši vojaki, predno so se spustili v klanec, par vojakov na okrogli hrib opazovat okolice, izvedeli bi bili, da stoji za klancem precej daleč v ravan zid. Za zidom je čepelo 150 Turkov pod poveljništvom divjega Adem-bega Žugovije Šehovića. Na svojo nesrečo so opustili to in so šli neprevidno po klancu v strašno smrt.

Dve četi s stotnikom Medvedom ste že prišli unkraj zida, ko zagromé hipoma turške kroglice v nji; 30 — 40 vojakov pade. Medved, akoravno od pet krogel zadet, ukaže: „karé“, to je, naj bi vojaki vkup stopili in na vse strani bajonete nastavili. Ali za to ni bilo časa več. Turki prideró hitro med naše in začno glave sekati. Vsak se je branil, kakor se je mogel. Stotnik Medved stoji še na nogah, vstrelí z revolverjem Adem-bega Žugavijo, da se zvrne Turek s konja kričaje: „Jao, pogiboh, osvetite me Turci!“ (Joj, pogubljen sem, maščujte me Turci). In res, osvetili so ga. Ko povzdigne Medved sabljo, da bi mahnil po Turčinu, zablísne se nad vratom njegovim kot britva oster handžar drugega Turka. Kakor bi trenil, odrezana je glava in junaški stotnik Medved — mrtev!

Jednako se je zgodilo skoro vsem junakom prvih dveh čet; 74 jih je ostalo mrtvih zraven 20 turških mrtvecev. — Ostanki kompanije so ušli v Stolac nazaj.

Kmalu so prívreli ustači pred Stolac, obkolili so mesto od vseh strani. Sedem dni se je branil batalijon pod podpolkovnikom (oberstlajtenantom) Pachnerjem. Ko je pa bila sila že velika, splazi se častniški namestnik Jurij Mihalčič preoblečen skozi sovražne čete in pokliče generala Jovanovića na pomoč.

20. Kako so napadli Avstrijci Ljubljano 27. junija 1809.

Leta 1809. bojevala se je Avstrija s francoskim cesarjem Napoleonom I. Dne 22. maja podati se je morala tudi posadka Ljubljanskega grada. Avstrijci so se umaknili čez Dolenjsko na Hrvaško. Na Hr-

vaškem in po Dolenjskem so se pa začeli zbirati brambovci, da bi zapodili zopet sovražnika iz dežele. Akoravno je bila že skoro cela dežela v francoskih rokah, pojale so se vendar še vedno nektere avstrijske čete po Kranjskem, da bi storile sovražniku škode, kolikor bi le mogle, in bi ohrabile prebivalce za upor. Grof Oršič je pridrl s Hrvaškega z divizijo huzarjev, posrečilo se mu je celo do Postojine in do Vipave. Dne 20. junija 1809. leta pride na Ubeljsko. Francozi so razglasili stroge zapovedi, da ne sme nikdo podpirati avstrijskih čet. Vendar se ohrabri župan na Ubeljskem, Matej Premrú, pokaže huzarjem varno zavetje in skrbi zanje kolikor le more. Ko okrepčajo junaki sebe in svoje konje nekoliko, udarijo jo drugi dan nenadoma na Vipavo. Posrečilo se jim je, ujeli so enega častnika, 40 vojakov in 26 konj. Ali kmalu so morali nazaj, ker je prišla v Postojino cela brigada Francozov.

Na Dolenjskem je stal tudi še oddelek dveh kompanij domačega kranjskega polka (tedaj št. 43; — 17. polk je prišel še le leta 1817 na Kranjsko), šest kompanij hrvaških brambovcev in en škadron huzarjev. Razven tega je bil sestavil poveljnik te male čete, major Du Montet (beri Di Monté), iz kranjskih, goriških in tržaških prostovoljcev še en batalijon, kateri mu je prav dobro rabil. Za avstrijsko vojno bilo je velike vrednosti, ko bi bila mogla dobiti Ljubljano zopet v svojo last. Zato se odloči Du Montet napasti mesto.

Ali Francozi so utrdili grad prav dobro. V gradu in po Ljubljani je bilo 1.200 pešcev in 200 konjikov. Ker pa na gradu ni bilo prostora za celo posadko, namestili so nekaj pešcev po mestu, konjike pa po

predmestjih. Du Montet je izvedel za vse to, ker je imel cesar po mestu in na kmetih veliko dobrih, zvestih prijateljev. Vrh tega pa Francozi v svoji oholosti niso bili previdni dovolj. Ker jim je šlo do slej še vse po volji, zaničevali so svoje nasprotnike; straže njihove so bile malomarne. Ko bi bili razposlali male čete konjikov na vse strani, bili bi izvedeli gotovo, kaj snujejo nasprotniki. Tako so pa bili brez skrbi; zaspane straže so zevale na svojih mestih, kar prihrujejo o polunoči, dne 27. junija, avstrijski junaki od vseh strani. S krikom „Franc“ se vržejo cesarski na sovražnike. Nobeden ni smel streljati, „z bajonetom nad Francoze!“ ukazal je bil hrabri major svojim krdelom. Prvi oddelek napadel je predmestje sv. Petra. Mnogo Francozov so ujeli še v posteljah, drugi so bežali na pol oblečeni v mesto proti gradu. Skozi Slonovo ulico pride kmalu to krdelo pred Maliča in pred Slona. Ali tu se jim ustavijo konjiki. Vname se hud boj. Hrabro so se branili konjiki, kar jim pa pride oddelek skozi blatno in milosrčno (sedaj „dolgo“) ulico za hrbet. Zdaj se Francozi tu niso mogli braniti več. Večino so ujeli cesarski; le nekterim se je posrečilo skozi Latermanov drevored priti na celovško cesto, po kateri so bežali dalje na Gorenjsko. Drugi oddelek je vodil stotnik Ballerini proti Poljanam. Sovražni konjiki so se zbirali ravno, kar jih napadejo cesarski z bajonetom. Mnogo jih je našlo tam smrt ali so jih pa vjeli, malokdo se je mogel rešiti. Zdaj se obrne stotnik proti palisadam (v bran postavljeno kolóvje), ktere so bili postavili Francozi proti Poljanam.

Tretji oddelek je pripeljal stotnik Colson v Karlovske predmestje. Njemu je ukazal major, naj hiti

k sv. Florijanu, da dobi v pest Rebro, po katerem je peljala pot na grad, da bi udaril nenadoma nanj. Četrtri oddelek je pripeljal stotnik Francolini po Ljubljani na ladijah. Na Bregu stopi na suho ter se polasti Trnovskega in Krakovskega predmestja. Dalje bi moral sodelovati v mestu s prvim oddelkom.

Ves čas ni počila nobena avstrijska puška; kdor se je ustavljal, zabodli so ga z bajonetom, druge so vjeli. Francoski general Gustard je stanoval na glavnem trgu hiš. št. 2. Ko dobi vest, da je sovražnik v mestu ter hoče na grad, najde že mesto v sovražnikovih rokah. Po lestvi je moral splezati iz okna proti gradu, da je odnesel pete. Stolni dekan ljubljanski, Urban Jerin, je doživel in videl vse to sam. On pripoveduje: Major Du Montet pride z oddelkom huzarjev do redute. Tamo ostanejo konjiki, junak pa jaše dalje proti čevljarskemu mostu. Na voglu tedaj Čebulove hiše stala je francoska straža. „Ki ví!“ (qui vive? kdo živi = kdo je?) zavpije nad njim. Major pa obrne mirno svojega konja in se vrne. Straža ustrelji za njim. Ko pa pride do Rebra, ustrelji nenadoma druga straža izza vogla na njega; konj se tako prestraši, da skoči čez ulico na drugo stran. Ali so poslali Francozi stražo ravno z grada ali je pa že stala prej tam, pa majorja ni spoznala, (ker so bili sami novinci) ne vem. Ko se je začelo vpitje, hiteli ste dve kompaniji Francozov, ki ste bili v Gradišči in v kapucinskem predmestju, na grad ter ste menda postavili na Rebro stražo, ki pa ni streljala na majorja, ko je jahal mimo nje. Ko pa prijaha major nazaj, pomeri straža na-nj, in eden vojak ustrelji. Major se pa ne ustraši, ukroti konja ter zapuje francoski nad stražo, kako more streljati na

častnika, pa ga ne vpraša prej za parolo. Stražniki, sami novinci, se prestrašijo in ga puste jahati naprej, da pride srečno k svojim konjikom k reduti.

Iz kapucinskega predmestja je prišla med tem kompanija Francozov na čevljarski most in ga zasede, obrnena proti glavnemu trgu. Ali kmalu ji pride oddelek kakih petnajst mož domačega polka za hrbet skozi čevljarsko ulico, ter hoče planiti ravno z bajonetom na njo, kar odide francoska kompanija z mosta ter odrine po starem trgu na grad. Tu zagleda avstrijske konjike pred seboj. Dvakrat ustrelji na huzarje, pride srečno do Rebra in na grad. Za njo so pa pritiskali vojaki kranjskega polka, ki so prihajali z čevljarskega mosta. Tako so obkolili grad od vseh strani. Kolikor je bilo Francozov še v mestu, morali so se udati. Vsega so ujeli Avstrijci 23 častnikov in 225 vojakov, razven tega so pa še oprostili 100 avstrijskih vojakov; dobili so en top, mnogo pušek in mnogo streliva v pest.

Avstrijci se postavijo zdaj po glavnem trgu in odredé na vse kraje po ulicah proti gradu straže. Po ulicah nastavijo velike sodove, napolnijo jih z gnojem, da so bile straže za njimi bolj varne. Taki sodovi so stali pred škofijo, na starem trgu, pred čevljarskim mostom in na bolniškem (špitalskem) mostu. Tako so taborili 28. junija ves dan. Kjer koli se je pa pokazal kak Avstrijec, frčale so francoske krogle okolo njega. Major sam je bil večkrat v smrtni nevarnosti. Ko je prišel ogledovat čevljarski most, stopil je na most, ali v tem hipu je prifrčalo več krogel z grada proti njemu. Edna je zadela most tik majorjeve noge. Med župnijsko hišo sv. Jakoba in

cerkvijo sv. Florijana sta se pokazala dva huzarja na konjih Francozom. Prvega so ranile francoske kroglje na levi roki, drugemu so ustrelili konja.

Francoska posadka na gradu je bila v velikem strahu. Ali major Du Montet je imel premalo vojakov, da bi grad napadel. Tega ni mogel že zato neker ni imel topov s seboj. Izmed svojih ni izgubil nobenega vojaka. Ker pa od drugod ni mogel upati pomoči, odišel je ponoči na 29. junija iz mesta. Lepo je sijala luna, ko so odhajali hrabri avstrijski vojaki; Francozi si še iz topa niso upali streliti na-nje. Na dan sv. Petra in Pavla zasedli so Francozi mesto zopet. Ali prestrašeni so bili tako, da so se pripravljali samo za boj. Iz okolice so prignali kmetov in delavcev, da so jim pripravljali okope.

Pa tudi Ljubljčanani so se bili prestrašili, da bi se začel še huji boj, zato so zapuščali mesto vsi, ki so le mogli.

Med tem je pa poklical major Du Montet svoj prostovoljni batalijon k sebi. Dne 11. julija 1809 pride zopet pred Ljubljano. Na Golovcu se utabori, napravi nove okope in popravi stare, ktere so bili razdjali Francozi in obkoli mesto od vseh strani. Neprenehoma so frčale krogle na grad in z grada na Golovec. Avstrijski vojaki so zasedli vse ceste tako, da Francozi niso mogli dobivati živeža. Večkrat so pridrle male čete avstrijske celo pred grad, ali v pest ga niso mogle dobiti. Dne 25. julija napade 200 Francozov avstrijske okope na Golovcu. Ali majorjevi vojaki so se branili tako krepko, da so ubili enega častnika in sto vojakov. Ostali so se pa umaknili na grad nazaj.

Med tēm je pa sklenil avstrijski cesar v Znojmu (Znaim) na Moravskem 12. julija s Francozi premirje. Še le 27. julija dobi major Du Montet poročilo o njem, zato zapusti Golovec in se umakne iz dežele, ktera je pripadala po tem do leta 1813. ilirskemu kraljestvu, ustanovljenemu po Napoleonu I.

21. Boj pri Črnuškem mostu l. 1813.

Uro hoda nad Ljubljano pelje Dunajska cesta po velikanskem mostu čez Savo. Na desno se zavije na levem bregu Save glavna cesta v Črnuče, na levo pa pelje cesta ob robu Urašice po gozdu proti Gameljnom in Vodiam.

Bil sem še mlad, ko grem nekega dne z očetom iz Povodja skozi Gameljne na Črnuče. Ko prideva iz Gamelj na Stražo, — tako imenujejo ljudje gozd, skozi kterega pelje cesta proti Črnučam, — začnem prašati očeta, kako da imenujejo ta gozd Stražo. „Gotovega ne vem“, odgovore mi pokojni očka, „ali mogoče je, da za to, ker so bili postavili Francozi, ko so gospodarili od leta 1809. do leta 1813. v naši deželi, tukaj straže, da so varovale most! Pred mostom so imeli na obeh straneh tudi okope ali „šance“, da so se ustavljali cesarskim, ki so pritiskali leta 1813. v jeseni z Brda in Mengeša sem proti Črnuškemu mostu!“ Ko prideva sredi Straže, pravijo mi oče: „Veš kaj, ne hodiva po novi cesti, ta naju pelje k mostu in od mosta bi morala še le na Črnuče. Pojdiva raje po stari cesti, ta naju pelje naravnost v vas in na kraj, kjer imam opravka!“ V prijaznem pogovoru korakava dalje. Čudno se mi je zdelo, da

so pobirali oče zdaj tu, zdaj tam kako suho vejo, ki je ležala v gozdu poleg ceste. Ko prideva nekoliko dalje, zagledam zraven pota kurišče in na njem že obilo nanošene suhljadi. Tudi moj oče vržejo nabrane veje na kup. „Kaj pa je to?“ vprašam jih radoveden. — „Tu so pokopani Francozi, kateri so padli v boju proti cesarskim!“ odgovoré mi oča. Zdaj sem pa skočil tudi sam pod drevje, nabral sem precej suhljadi ter jo vrgel na kup. — Tesno mi je bilo pri srcu, ko sem mislil, da leže tukaj pokopani in počivajo do sodnega dne možaki, katerim doma stariši ne vedó, kje trohné njihova trupla. Veselilo me je pa, da hrani naš narod tako milo in ljubeznjivo spomin na sovražnike, ki so izdahnili dušo v boju. „Vsako leto na vernih duš dan“, pravili so mi oče na potu, „zažigajo nanošeno suhljad v spomin umrlih Francozov. Kdor hodi mimo, moli očenaš za nje!“ Zmolila sva ga tudi midva in korakala sva dalje. Ne vem, ali nosijo pobožni ljudje še suhih vej na to mesto, meni pa to ni šlo iz glave. Že v letih se spominjam še rad ne le ljubega očeta, ampak tudi kurišča na Straži, v spomin mrtvih Francozov.

Sedaj vem tudi, kako je bilo in kedaj so pokale puške in so gromeli topovi po Straži.

Francozi so bili pridrli leta 1809. v naše dežele. Kranjsko noter do štajarske meje, del Koroškega, Primorje, Gorico, Istro so zedinili v posebno ilirsko kraljestvo. Na cesti proti Dunaju jim je bil posebno važen most čez Savo pri Črnučah. Zato so napravili na levem Savinem bregu okope, da bi branili lože Avstrijcem pot čez Savo, ko bi pridrli s Štajarskega čez Brdo in Trzin proti Ljubljani. Kasneje so napravili tudi na desnem bregu okope, ker

so začeli pritiskati leta 1813. cesarski tudi z Dolenjskega proti Ljubljani.

Leta 1812. poginila je silna vojska Napoleonova na neizmernih planjavah ruskih. Nad šest sto tisoč mož gnal je Napoleon I. po letu na Rusko. Že se je polastil Moskve, ali ko pride jesen, požgó Rusi sami Moskvo, zima pritisne, v snegu in po ledu zmrznilo je vojakov, kolikor jih niso zadele kroglje. Početkom leta 1813. zvežejo se nemške države z avstrijskim cesarstvom, da ukroté siloviteža. Avstrijski vojaki so vrelí navdušeni v boj. Ne bom pravil, kako se je godilo drugod, za sedaj nas zanima le, kar se je godilo ob Dunajski cesti.

Iz Celja sem pride avstrijski general Fölseis na Kranjsko. Dne 25. avgusta stal je s svojo brigado na Brdu, njegove prednje straže so bile pa že ob Bistrici med Kamenikom in Dolom. Črez Velesovo je občeval z avstrijskimi krdeli v Kokriški dolini, črez Litiijo pa z avstrijskim generalom Rebrovičem, ki je prihajal iz Zagreba proti Novemu mestu. Fölseis je imel pri sebi en batalijon 27. pešpolka, dva brambovska batalijona 16. polka, slovenskih Štajarcev in nekaj škadronov huzarjev in ulancev — vsega vkup 3.000 mož.

Francoskega generala Bellotti-ja so bili spodili cesarski iz Kranja, ali kmalu si osvoji ta general Kranj zopet in dobi od namestnega kralja povelje, naj udari s tremi batalijoni, dvesto grenadirji na konjih in z dvema topovoma nad Fölseisa pri Brdu, da pride cesta proti Celju Francozom v last. Neki kmet, blizu Kranja doma, je vodil Bellotti-ja črez Smledenik in Komendo proti Mengšu. Deževalo je tako hudo, kakor bi curkoma lilo, ko pridejo Francozi 8.

septembra pred Mengeš. Ob eni uri popoldne zade-
nejo na poldrugo kompanijo 27. avstrijskega polka.
Začne se boj. Cesarski so se bojevali srčno, puške
so pokale, da je bilo joj, ali kaj hoče napraviti pol-
druga kompanija proti trem batalijonom. Počasi se
umaknejo naši proti Trzinu. Med tem so bili že av-
strijski konjiki in rezerva v Trzinu. Kmalu vidi Bel-
lotti, da skozi Trzin ne more na Črnuče. Zato se
obrne proti Mengešu nazaj. Pri Homeu sta pa stala dva
batalijona slovensko-štajarskih brambovcev. Njihov
poveljnik je slišal pokanje pušek, hitro pride Fran-
cozom nasproti ter jih zažene proti Loki (vasi blizu
Mengeša). Z bajoneti je podil sovražnika proti Trzinu
nazaj. Francozi naskakujejo vas Trzin, ali tamošnji
Avstrijci jih vržejo nazaj. Francozi se obrnejo proti
Urašici, ali tudi tu so jih že čakali cesarski bajoneti.
Bellottija samega je zadel avstrijski vojak v stegno.
Nositi so ga morali njegovi vojaki. Dež je lil ne-
prenehoma. Francoski general vidi, da mu ni pomoči
več, uda se torej cesarskim. Ujeli so tedaj Avstrijci
generala Bellottija in več častnikov (oficirjev), 650
pešcev, 80 grenadirjev na konjih, enega vojnega ko-
misarja, dobili so 2 topa, 2 zastavi, tri vozove smod-
nika in vojno kovačnico; razven tega je ležalo 55
Francozov mrtvih, 200 pa ranjenih na bojišču. Av-
strijci so izgubili samo 5 mrtvih in 14 ranjencev.
Le malemu krdelcu Francozov se je posrečilo čez
Urašico na Črnuče. Ker je deževalo tako hudo, ni
bilo moč streljati, bojevali so se vojaki s kopiti svojih
pušek in z bajonetom. — Posebno obnesli so se slo-
venski Štajarci, ki so ujeli generala samega in so
dobili en top v pest. Zato so prejeli tudi trije sre-
brne svetinje za hrabrost. Bellottija je jezilo tako hudo,

ker so ga ujeli ravno brambovci, da neki na potu v Celje, kamor so ga peljali, ni hotel spregovoriti besede.

Ker dosti mož v batalijonu 27. polka še ni bilo popolnoma oblečenih po vojaški, dali so jim francoske čake, plašče in telečnjake (tornistre).

Dne 16. septembra so poskusili Francozi iz Kranja sem zopet svojo srečo proti Fölseisu, ali spodletelo jim je zopet; da! 23. septembra so morali zapustiti Francozi Kranj popolnoma. Fölseis zasede takoj Kranj in se odloči napasti Francoze na Črnučah. Dogovoril se je, da jih bo napadel on dne 25. septembra na levem bregu Save, general Rebrovič, ki je prihajal z Dolenjskega, pa na desnem.

Zato pošlje iz Kranja batalijon 27. pešpolka mimo Šmarne Gore proti Črnučam, sam pa udari iz Trzina ravno tja. Pri batalijonu 27. pešpolka bila je

18. kompanija opravljena s francoskimi čakami in plašči. To pošljejo naprej. Skozi Gameljne primarširajo na Stražo. Nadporočnik Mazzari in praporščak Cherain (beri: Šerên), rojen Francoz, sta marširala prva. Govorila sta glasno francoski; vojaki, ki niso znali francoski, so pa morali molčati. Ko prideta do francoskih straž, zaupije nad nje: „Ki-ví?“ (qui vive? t. j. kdo

je?). Častnika na čelu odgovorita francoski. Ker so bili Avstrijci francoski oblečeni, mislile so francoske straže, da so njihovci. Ko pa prideta junaška častnika s svojimi do pregraje, katero so napravili Francozi čez cesto s tem, da so posekali na straneh drevje in so je vrgli čez cesto, zakadita se nad Francoze, dobita hitro pregrajo v pest in se polastita s pol kompanije prvega okopa. Francozi so bežali prestrašeni v drug okop nekoliko više od prvega. Mazzari-ja pa zadene krogla v prsi, ko je skočil ravno na prso-bran okopa; na Šerên-a je pa že meril Francoz, kar ga zgrabi Šerên za pas in ga vrže v graben. Potem skoči junak v okop ter prebode francoskega stotnika, poveljnika tega okopa, z mečem.

Ali Rebrovič na desnem bregu Save ni mogel priti, ker so ga bili napadli Francozi iz Ljubljane že prejšnji dan in so ga potisnili nazaj. Vendar so pa smeli biti zadovoljni naši junaki. Med Francozi je nastala namreč taka zmešnjava, da so streljali iz okopov na desnem bregu na lastni svoj zgornji okop, ker so menili, da ga imajo že Avstrijci v rokah. V gorenjem okopu so se Francozi ubranili cesarskih. Ti so se morali umakniti nazaj, ko so bili čez eno uro v spodnjem okopu in so vjeli več častnikov in veliko vojakov.

Kar je bilo mrtvih Francozov, pokopali so jih zraven ceste, kjer jim kurijo ljudje, kakor sem pravil že prej, še vsako leto v spomin.

Osemnajsta kompanija izgubila je nadporočnika in osem vojakov mrtvih, 21 je bilo pa ranjenih. Pra-porščaka Šerêna je postavil general za njegovo ju-naštvo za nadporočnika (nadlajtenanta) na Mazzari-jevo mesto.

Francozi se niso držali več dolgo na Črnučah. Avstrijci so natepli Francoze pri Cirknici in pri Lašičah, in so silili že proti Gorici in proti Trstu. Zato so zapustili sovražniki po noči na 29. septembra Črnuče ter so požgali most. — Ali Fölseis jim je bil hitro za petami. Že ob dveh popoldne 29. septembra je bil v Ljubljani, kamor je dospel eno uro kasneje tudi Rebrovič z Dolenjskega.

22. Kako je ujel princ Evgen francoskega generala v njegovi lastni trdnjavi.

Leta 1700 umrl je kralj španjski Karol II. Po sorodstvu in po veljavnih pogodbah prišlo naj bi bilo španjsko kraljestvo v roke drugega sina Leopolda I., nemškega in rimskega cesarja iz slavne Habsburške rodovine. Ali francoski kralj Ludovik XIV. je bil pregovoril španjskega kralja še pred smrtjo, da je napravil skrivno oporoko (testament), v kateri je volil svoje kraljestvo Ludovikovemu drugemu vnuku, vojvodi Filipu Anžovinjskemu. Komaj je zatisnil Karol II. oči, dal je zasesti Ludovik XIV. po svojih vojakih Španijo v imenu svojega vnuka. — Take krivice Leopold I. se vé da ni smel trpeti. Zato se začne tako imenovana španjska naslednja vojska, ki je trajala od leta 1701—1714, torej celih trinajst let.

Del francoske vojske bil je tudi na Italijanskem. Protí tej pošlje cesar svojega slavnega vojskovodijo princa Evgena. Ali francoski generali so mu bili zaprli pot s Tirolskega v Italijo. Tam, kjer se odpira dolina, po kateri teče reka Adiža (Etsch) na Italijansko, so postavili svojo vojsko ter so utrdili kraj tako

hudo, da Evgen ni mogel naprej. Menili so, da bodo primorali avstrijskega generala, naj jih napade ravno tam, kjer bi se mu bili branili prav lahko. Na desni in levi se vzdigujejo namreč visoke gore proti nebesu, tako, da ni drugega pota s Tirolskega na Italijansko.

Evgen je videl, da bi izgubil tisoče svojih vojakov, predno bi prodrl skozi sovražnike. Ogibal se je najraje prelivanju krvi, če se je le mogel, ker je bil pred vsim dober človek, pa si je prihranil s tem tudi mnogo ljudi. Zato pošlje le nekaj malih oddelkov proti Francozom. Ti so napadali sovražnike zdaj tu, zdaj tam. Mislili so Francozi, da se jih hoče lotiti Evgen z vso svojo silo.

Ali tako nespameten ni bil. Glavni del svoje vojne je peljal po težavnih stezah, po katerih so hodili sicer le pastirji in lovci, čez hribe na Italijansko. Pot je bila res slaba; po nekterih krajih so morali lomiti kamenje, da so mogli konji in vojaki naprej; topove in strelivo so morali vlačiti po škripcih na visočine, ali vse to ni kalilo vojakom radosti, ker so se veselili že naprej, kako kisle obraze bodo delali Francozi, ko jim pridejo kar naenkrat za hrbet ter jih malo pošegečejo.

Po dolgih dnevih trudapolnega potovanja pri-
dejo Avstrijci na ravnino; napadejo več mest, ki še
mislila niso, da bi bil sovražnik blizu, ter si osvojijo
velik kos dežele.

Tako je prekanil Evgen francoskega generala
Catinat-a. Ta je bil sicer izvrsten vojskovodija, ali
kralju Ludoviku XIV. ni bil posebno priljubljen, ker
ni znal tako gladko in lepo govoriti, kakor drugi. —
Posebno pa se je odlikoval na kraljevem dvoru v Parizu

maršal Villeroi (govori Vilroá), o katerem so pa sodili pravi vojaki, da zna bolje plesati kakor vojsko voditi. Ali kralju je bilo všeč, da se je ustil Villeroi: „Ko bi prišel jaz na Italijansko, zagodel bi Evgenu, da bi moral plesati, kakor bi se meni ljubilo. Kmalu bi ga dobil v pest ter bi ga poslal sem Parižanom na ogled“.

Ker se je bila stvar Catinat-u tako slabo obnesla, pošlje Ludovik res Villeroi-a na Italijansko, naj prevzame on poveljstvo. Vojaki oholega lahkoživca niso bili kaj veseli, ali kaj se je brigal kralj za njihovo menenje.

Med tem se je začela jesen. Po blatu ali po snegu Villeroi tako ni brodil rad, zato pošlje vojsko v razne trdnjave in v razna mesta, naj si počijejo, da bi mogli vojevati spomladi tem bolje.

Evgen pa še po zimi ni miroval. Zdaj je napadal to mesto, zdaj uno ter je lovil Francoze, da je bilo joj. Po mestih je dobil tudi mnogo živeža in streliva v pest, da je redil laže svoje vojake. Zato so ga pa ljubili ti nad vse. Nikdar niso mrmrali, če jih je vodil tudi po dežju in snegu okolo, še veseli so bili, če so mogli zasoliti sovražniku kako prav gorko.

Ker je branil Evgen reveže, ker ni puščal, da bi ropali njegovi vojaki po deželi, ker je ravnal tudi z najpriprostejšimi ljudmi vedno pravično, prikupil se je celó prebivalcem onih pokrajin, kjer so gospodarili Francozi. Imel je pa tudi svoje ogleduhe povsod, da je hitro izvedel za vsako nakano sovražnikovo. Dober prijatelj mu je bil župnik cerkve sv. Marije v mestu Cremoni (Kremona). Ta je imel svojo hišo ravno tik mestnega zidu. Iz njegove kleti je vodil star, že popolnoma suh vodovod iz mesta. Ali tamo, kjer je

vodil na prosto, je bil tako gosto zaraščen, da ni slutil nikdo, kaj je tam skritega. Vesel poroči župnik to po vernem služabniku princu Evgenu. Temu so poročali že drugi ljudje, da hoče priti francoski general zadnji dan januarija l. 1702. v Kremono ogledavat vojakov. „Halo! ta bi bila lepa, ko bi mogel napasti mesto ravno ta čas“, misli si Evgen. Vedel je sicer, da je v mestu kakih 8.000 francoskih vojakov, ali vendar hoče poskusiti svojo srečo tem bolj, ker je bil izvedel, da je pisaril njegov nasprotnik še vedno v Pariz, kako mu bo godel spomladi.

Odbere si torej 6.000 mož ter jih pošlje od raznih strani proti Kremoni. Izmisлил si je bil namreč stvar tako! Po vodovodu pošljem par sto vojakov v mesto. Ti naj napadejo po noči stražo pri mestnih vratih, pred ktera pošljem oddelek svojih konjikov in pešcev. Ko bodo vrata odprta, naj zdirjajo konjiki po mestu ter naj posekajo straže pri drugih vratih, da bodo mogli oddelki, ktere pošljem tja čakati, tudi noter.

Kakor mislil, tako storil.

Prvega februarja l. 1702. po polnoči pride Evgen pred mesto, kakih 1.200 korakov pred trdnjavo čaka v zapuščeni, kmečki koči, da bo čas. Pot je bila strašno slaba; vojaki so primarširali še le proti peti uri zjutraj tja. Ali bilo je vse dobro pripravljeno. Majorja Hoffmann-a z 225 vojniki in nekaterimi delavci pošlje po vodovodu v mesto. Težko je bilo hoditi po nizkem predoru ali vendar prispe major s svojimi srečno v župnikovo klet. Ko se zberó vsi njegovi vojniki okolo njega, gre iz hiše ter napade stražo pri vratih sv. Marjete. Kmalu pobije ali pa ujame zaspane Francoze, odpre vrata, ter spusti konjike in pešce v mesto, sam pa zasede vrata in zidovje nad

njimi. Grof Nazari zdirja po mestu ter napade glavno stražo, Kufstein pa hišo mestnega poveljnika. Dragongi zdirjajo naravnost proti vratom ob reki Padu (Po). Kufstein hiše mestnega poveljnika sicer ni mogel najti hitro, ker je bilo pretemno, ali vendar izvrši tudi svoje povelje.

Prvi Francoz, ki je opazil, kaj se vrši, bil je kuhar nekega francoskega generala, ki je hotel iti na vse zgodaj kupovat za svojega gospodarja. Ko vidi v mestu tuje vojake, steče domu ter zbudi svojega gospodarja. Ta mu dolgo ni hotel verjeti, ali kmalu se prepriča sam. Francozom na srečo je bil ukazal neki polkovnik, naj bode njegov polk pripravljen že pred dnem, da ga bo ogledaval. Vojaki so že stali na dvorišču svoje vojašnice ter so čakali svojega poveljnika. Ko pride polkovnik iz svoje sobe, sliši hrup po bližnji ulici, hitro maršira s svojimi tja, spozna Avstrijce in začne streljati na-nje. Pokanje pušek zbudi druge Francoz z vseh strani se zbirajo; nekteri pridejo bosi in na pol oblečeni, samo z orožjem v roci na svoja mesta.

Villeroi je bil prišel ravno prejšnji večer v mesto. Poveljnik je napravil njemu na čast veliko gostijo. Pozno je bil prišel domu. Pisal je še v svoji sobi, ko prisopiha sluga sè strašno novico. Hitro ukaže, naj mu pripeljejo konja ter pošlje častnika gledat, kaj je. Komaj je imel nogo v stremenih, izve, da so Avstrijci v trdnjavi. Sè svojim slugom zdirja na trg, kjer naj bi se zbirali vojaki v sili. Ko pa pridirja tja, sekal je ravno Nazari glavno stražo. Ves obupan upije Villeroi nad svojimi, naj se branijo hlabro; ali kmalu obkolijo Avstrijci tudi njega. Spoznajo po njegovi opravi, da mora biti general, pa ga potegnejo s konja. Stotnik Macdonald ga ujame ter odpelje na

stran. V tej stiski pove Villeroi svoje ime. Častniku obeta 10.000 cekinov in službo polkovnika na Francoskem, če ga izpusti. Macdonald mu pa odgovori mirno: „Že mnogo let jem cesarjev kruh; svojega gospodarja ne izdam!“ Na to ga pelje pred Evgena na trg in ga zapre na glavni straži.

Med tem se je zdanilo. Po mestu so se bojevali Avstrijci s Francozi. Zadnjih je bilo več kakor dvakrat toliko kakor cesarskih. Tretji oddelek, namreč 3.000 mož, ki bi naj bil napadel mesto od strani reke, ni mogel naprej, ker so bila pota preslaba. Ta torej ni mogel na pomoč. Tem hrabreje so se bojevali drugi.

Evgen gre s svojim spremstvom na zvonik glavne cerkve gledat, kako je po mestu. Kmalu se prepriča, da ne bo mogel nadvladati, ker so prihajali Francozom že tudi vojaki iz bližnjih vasi na pomoč. Zato ukaže, naj se pripravijo Avstrijci popoldne na odhod. Dalje ni smel čakati, kajti njegovi so bili že po sedemkrat v ognju, bili so trudni, da so komaj še nosili puške. Proti večeru odpotuje sè svojimi v najlepšem redu iz mesta. Osemdeset častnikov, štiristo vojakov, sedem zastav in množico konj je vodil seboj. Se ve da tudi francoskega generala ni pozabil. Francozi so bili še tako prepadeni, da njegovih zadnjih straž niso kaj nadlegovali.

Tako je zagodel pred pustom leta 1702 Evgen maršalu Villeroi, upav temu, ki se je bahal kralju, kako bo on Evgenu zagodel. Z Italijanskega ga je poslal na Tirolsko in kasneje v Gradec. Devet mesecev je ostal jetnik, dokler ga je izpustil cesar Leopold iz lastnega nagiba. — Ali je ta general potem še tako rad plesal v Parizu, mi ni znano.

23. Matija Črnè in 17. polk pred Milanom 1. 1848.

Spomladi leta 1848 se je začel na Italijanskem upor zoper Avstrijo. Že prej ni bil varen vojak; zdaj tu, zdaj tam so našli ktereга zabodenega, ki se je bil upal sam v odljudne kraje. Ko se pa začne upor, bilo je še huje. Vojakov je bilo premalo, da bi bili mogli braniti vsa važna mesta. V trdnjavici Rocco d'Anfo na pr. je štela cela posadka samo sedemnajst mož 12. kompanije kranjskega polka pešcev št. 17. Poveljnik jim je bil korporal Matija Črnè. Akoravno je vrelo po okolici samih rogoviležev, pokazali so ti slovenski sinovi, da ostanejo vedno zvesti domovini in cesarju.

Komaj se je začelo daniti 23. marca 1848, kar prihruje cela truma upornikov, da bi se polastili trdnjave. Črnè zapre vrata in se pripravi s tovariši na boj.

Ko pridejo uporniki pred trdnjavico ter vidijo, da jim štrlé nabite puške nasproti, ustavijo se in pošljejo enega izmed sebe naprej. Ta pride z belim robcem, znamenjem, da neče nič hudega, pred vrata in začne praviti junaškemu korporalu, koliko jih je, da so že vse druge trdnjave v rokah Italijanov, itd. ter ga pozove, naj jim prepusti trdnjavico, ker bi jo sicer osvojili z naskokom. Junaški Matija ga posluša do konca, po tem mu pokaže molčé s prstom, naj se le vrne k svojim.

Poslanec uboga in odnese peté. Dolgo so se posvetovali uporniki, kaj bi. Za nekaj časa se razkropé na vse strani, da bi poskusili napad. Ker jih je bilo več sto, previdi hrabri korporal kmalu, da se

ne bo mogel braniti dolgo, saj ima premalo mož pri sebi. Ali udati se pa vendar neče. Umakne se torej v gornji del trdnjave, od koder je mogel pregledovati vso okolico. Tam se je branil lože. Uporniki pritisnejo hitro za njim in zasedejo spodnji del.

Med tem je bil prišel poldan. Vsi so bili že lačni. Živeža pa ni bilo v trdnjavi prav nič, le vsak svoj delež kruha je imel v torbi. Dolgo časa torej ni bilo obstanka. Če ne pride kmalu pomoč, misli junaški korporal, nas bo prisilila lakota, da se udamo.

Ali tudi ustaši so vedeli to. Zato pošljejo proti večeru zopet poslanca, ki vabi vojake, naj jim izročé trdnjavo. Obeta jim celo veliko denarja, če se udajo. Ali Črnè ga spodi zopet nazaj.

Med tem se zmrači. Izmed posadke si ni upal nikdo zatisniti oči, akoravno je bil odločil korporal, naj straži samo polovica, drugi naj pa pospé nekaj časa. Že je bilo po polnoči, kar zaslišijo šum od zvonaj. Uporniki so skušali splezati na trdnjavo. Vsi obleženci so bili po konci. Že hočejo streljati. Črnè jim pa zapové s tihim glasom, naj mirujejo. Za nekaj časa se prikaže upornikova glava čez ozidje, ali v istem času udari Črnè sam s kopitom svoje puške po nji, da se zvali ustaš nazaj. Ali spodaj jih je bilo še več. Ti začno streljati. V temi pa niso zadeli nič. Črnè zažge pest slame, ki jo je bil našel, ter jo vrže gorečo med upornike. Ogenj je obsvetil za nekaj časa hrabre ponočnjake. Zdajci začne streljati Črnè s svojimi tovariši. Kmalu jih je ležalo kakih pet mrtvih in še več ranjenih okolo goreče slame, drugi so pa zbežali.

Sedaj si ni upal nikdo več napadati korporala in njegovih. Kmalu se zdani in hrabri branitelji so vsaj videli, kaj počenja sovražnik. Ali pokazal se ni nobeden, le iz kake line spodnje vojašnice se je pokazala sem ter tje kaka kuštrava glava, ki je pa izginila takoj, če je le vzdignil vojak puško proti nji.

Takih sovražnikov se ni bilo bati posebno. Vendar je pa bila stvar za korporala in za njegove že zelo nerodna. Kar so imeli kruha pri sebi, bili so že vsega pojedli, pa še vode ni bilo veliko v trdnjavici. Najhuje je bilo, da niso vedeli, kaj je z njihovim polkom. Če bi ga bili napadli uporniki z veliko silo, če bi ga bili premagali ali bi ga pa samo oblegali, ne smel bi upati Črnè pomoči od nobene strani. Vendar nobeden teh osemnajstih junakov ni mislil na to, da bi se udal upornikom. Pridno so pa gledali vsi na ono stran, od ktere bi imeli priti tovariši njihovega polka.

Želodci so jim oznanjevali že vsem, da je poludne, kar se zasvetita iz gozda, skoz kterega pelje pot v trdnjavico, dva bajoneta. „Naši so!“ zavpijejo vojaki iz vsega grla. Kmalu primarširajo tri kompanije domačega polka s stotnikom, princem Hohenlohe. Uporniki so pa bili kar izginili, le par so jih ujele straže, ki so prihajale od druge strani.

Junaškemu Črnetu je podelil cesar kasneje v Veroni zlato svetinjo za hrabrost.

Tudi na daljnem vojevanju se je skazal ta junak. Dne 4. avgusta l. 1848 so stali Avstrijci namreč že zopet pred Milanom (Mailand). Tretji batalijon 17. polka je napadel Gamboloito. Tam je bil postavil sovražnik obilo topov in mnogo vojakov. Med dvema hišama so stali štirije in na levi strani Gamboloite

zopet štirije šestnajstfuntni topovi, t. j. taki, ki so metali po šestnajst funtov (osem kilogramov) težke kroglice. Pred vasjo je bil širok in globok jarek poln vode. Za sovražnimi baterijami je stal neki sam pijemonteški kralj Karlo Alberto. Na levi strani ceste pošlje avstrijski poveljnik 11. in 12. kompanijo 17. polka in tri kompanije lovcev 10. batalijona naprej. Med njimi je bil tudi Črnè. Junaki se splazijo do grabna, brez pomisleka poskačejo v vodo, prebredejo jo, akoravno jim je segala do pasa in se pripravijo za naskok. Ko zapoje trobente glas: „Naskok!“ (Sturm), vržete se 11. in 12. kompanija in lovci 10. batalijona na sovražnikovo baterijo. Ta jih pozdravi s kartečami in pijemonteški pešci streljajo iz bližnjih hiš, da je padalo zrnje kakor bi šla toča. Ali naši se ne ustrašijo. Na čelu so jim bili junaški častniki in hrabri korporali Matija Črnè, Matija Doles in Anton Vrtačič, za njimi pa drugi. Nikdo se ni bal smrti. Vržejo se na sovražnikovo baterijo, pobijejo nekaj topničarjev, da zbeže drugi. Med prvimi je bil Črnè pri topovih. Z glasnim: „Hura!“ pridero njegovi za njim. Ali neki Pijemontez, ki je že bežal, ustavi se nekoliko, pomeri na Črneto in sproži. Krogla prodere Matiju prsi in junak pade na smrt ranjen pod pridobljeni top. „Le na-nje, tovariši! Spominjajte se me!“ so bile zadnje njegove besede. Tako je izdihnil junaški vojak junaško svojo dušo za cesarja in za svoj dom. — Bil je zvest svojemu cesarju do zadnjega izdihljeja, krasen vzgled vsem avstrijskim vojakom, dika in ponos domačega 17. polka.

Dne 4. avgusta je bil v obče za 17. polk slaven dan. Vsi oddelki so tekmovali v hrabrosti. Ko je na-

predovala 12. kompanija pod svojim stotnikom Pabickim (Pabitzky) in poročnikom Haidegg-om proti Gamboloiti, sipal je top izza neke hiše karteče na-njo, iz hiše so pa streljali strelci tako, da je mogla kompanija komaj naprej. Kar jo udere narednik (feldvebel) Denkel z razvodnikom (frajtarjem) Janezom Medec-em in s prostakoma Janezom Zupanom in Janezom Lužarjem proti hiši. Ali sovražniki so zaprli in zadelali vrata. Toda naši junaki se ne ustrašijo. S silo polomijo vrata in se zakadé v hišo. Z bajonetom spodé sovražnike in vjamejo tri. Tako so pregnali sovražnika, da je mogla naskakovati potem 11. in 12. kompanija in 10. lovski batalijon sovražnikovo baterijo, kakor smo že čuli. Za to je dobil narednik zlato svetinjo za hrabrost in deset goldinarjev, kasneje pa še ruski križ sv. Jurija in je postal častnik. Razvodnik Janez Medec in prostaka Janez Zupan in Janez Lužar so pa dobili vsak srebrno svetinjo druge vrste za hrabrost.

S Črnetom sta bila tudi korporala Matija Doles in Anton Vrtačič in nekaj mož, med katerimi sta bila zopet tudi Medec in Lužar. Ko pridejo iz grabna pred sovražnikove topove, postrelé italijanske topničarje. Vozniki, ki so že upregli topove, prerežejo štrange in zbežé. Topovi so bili naši. Doles je dobil za to zlato svetinjo za hrabrost in 10 gold. Korporal Vrtačič je pritekel tudi v baterijo pri Casa verde. Ko zapazi sovražnikovega poveljnika na konju, zgrabi ga in potegne s konja ter ga ujame. Ko so pa naskakovali Gamboloito in so hoteli odpeljati Italijani svoje topove, zgrabi zopet Vrtačič enega izmed sovražnih konj za uzdo ter ga potegne črez cesto, da top ni mogel več naprej in je ostal v naših

rokah. Za to je dobil tudi zlato svetinjo za hrabrost in 10 goldinarjev.

Prav dobro se je obnesel pri tej priliki tudi frajtar Andrej Črnač. Ko so naskakovali Gamboloito, spodbujal je svoje tovariše s šaljivimi besedami. Prvi je bil v Gamboloiti, prebodel je dva sovražna topničarja ter jih je ujel več. Zato so ga pohvalili javno.

Ravno tako hraber je bil korporal Janez Smola. Navduševal je svoje; s prostakoma Janezom Belšičem in Janezom Dremšekom je bil med prvimi. Ko so bili že blizu sovražnika, zapazi Smola, da se pripravljajo Italijani ravno za skupni strel (dešaržo). Ker so bili le še nekoliko korakov od nasprotnika, morala je zadeti vsaka kroglja. V ti nevarnosti se vrže korporal na tla in potegne tudi stotnika Brauna 10. lovskega batalijona na tla. Drugi so storili po njegovem izgledu in sovražne kroglje so sfrčale brez škode čez njihove glave. Tako je rešil svoje ljudi in stotnika. Po strelu pa planejo vsi kvišku in zapodé Italijane, še predno so mogli streliti na novo. Zato je dobil Smola srebrno svetinjo prve vrste.

Tudi bobnar (tambur) Jakob Mihelčič se je védel dobro. Bil je med strelci in med naskakovalci vedno med prvimi, dobil je srebrno svetinjo druge vrste.

Od 11. kompanije so dobili pod vodstvom stotnika Winklerja korporali Vincenc Kreutzberger in Anton Pihler, prostaki Janez Arh, Jurij Radovič in Jurij Mesar sovražnikov top z naskokom. Zato je dobil korporal srebrno svetinjo prve vrste, drugi pa srebrno svetinjo druge vrste.

Ko je stal sovražnik pri Casa verde, namestil je bil svoje topove ob cesti za grmovjem skrite. Ob

poludevetih zjutraj ga prime avstrijska brigada. S ceste so streljali naši topovi, na obeh straneh ceste so pa bili lovci. Ali na levi je bil zasedel Italijan Nosedo z mnogimi vojaki. Za to pošlje avstrijski brigadir lovcem batalijon Varaždinsko-križkih graničarjev na pomoč. Ali sovražnika je bilo preveč. Že so se morali umikati cesarski, kar pride major Hartung z drugim batalijonom 17. polka. S temi se ustavijo cesarski Italijanom in jih ne puste več dalje. Ker pa naša baterija ni mogla ustavljati se dolgo italijanskim šestnajstfuntnim topovom, pride na njeno mesto dvanajstfuntna baterija št. 1 s poročnikom Richterjem. Ali tudi ti je pela trda. Kmalu je bil ranjen poročnik in štirije topničarji. Morali so jih nesti nazaj. Manjkalo je torej ljudi za topove. Sedma kompanija 17. polka pod stotnikom Rūlingom je varovala baterijo. Ko vidi Rūling, da se bo morala umakniti baterija, ker nima več dosti mož, da bi oskrbovali topove, pravi: „Nazaj pa ne!“ ter pošlje izmed svojih vojake, ki so znali basati topove, topničarjem na pomoč. Veseli zavriskajo fantje. Korporala Vaclav Jankovsky in Jožef Golob, frajtar Janez Mahorčič in prostaki Franc Pucele, Janez Cvelbar, Janez Omahen in Gregor Bukovec se spravijo k topovom in jih oskrbujejo, kakor da bi se svoje dni ne bili učili družega posla. Sovražniki so kar sipali krogle nad nje; ali naši fantje se ne ustrašijo. Vojaki sedme kompanije Martin Završnik, Franc Malin, Jakob Gorjanec, Anton Spelič, Ignac Hribar, Janez Dominec, Jožef Vidmar II., ¹⁾ Franc Godec I., ¹⁾ in Jurij Dušak so jim nosili pod poveljstvom korporala Jožefa Goloba strelivo. Vrlo so se postavljali

1) Če je pri vojakih več mož istega imena in istega priimka, ločijo jih s številkami I. II. III. i. t. d.

fantje. Pozneje pride še ognjenik (feuerwerker) Kleiner, da vodi topove. Poldrugo uro je sipal s fanti tako gosto kroglje na Italijane, da umolknejo sovražniki: dva častnika, šest topničarjev in štirje italijanski konji so ležali mrtvi na tleh. Dva topa sta bila tako poškodovana, da ju niso mogli več rabiti. Prišla sta cesarskim v roke. Kleiner je rekel sam, da bi se ne bil mogel držati, ko bi mu pešci ne bili pomagali tako izvrstno. Za to je podelil cesar korporalu Vaclavu Jankovskemu srebrno svetinjo prve vrste, korporalu Jožefu Golobu, frajtarju Janezu Mahorčiču, prostakom Janezu Cvelbarju, Francetu Pucele, Janezu Omahnu in Gregoriju Bukovcu pa srebrne svetinje druge vrste.

Korporal Janez Jenko, šeste kompanije, je videl, da hoče napasti sovražnik z večim kerdelom naše strelce. Z oddelkom dvajsetih mož se vrže torej nad sovražnika. Ali prvokrat se mora umakniti, drugokrat se mu tudi še ne posreči. Vendar ne jenja. Poskusi v tretje; spodi Italijane in si zasluži srebrno svetinjo druge vrste; frajtarja Severja in prostaka Glaviča in Simoniča izmed njegovih je pa pohvalil Radecki v povelji.

Pri peti kompaniji se je odlikoval korporal Peter Štavadhar na nevarnih patroljah; pri vsakem naskoku je bil prvi. Ko je pa hotel prodreti v neko hišo, zadene ga kroglja v desno ramo. Ali vendar še ni hotel nazaj, dokler zmaga ni bila gotova, dobil je srebrno svetinjo prve vrste. Žalibože, da je umrl junak dva meseca potem v bolnici v Milanu. Ob enaki priliki se je odlikoval tudi korporal Jožef Polh iste kompanije ter je zaslužil srebrno svetinjo druge vrste. Prostaki Anton Čopič, Lorenec Gabrušek, Matija Primšar, Anton Pergoč in Franc Sajè so pa zaslužili pohvalo.

Od četrte kompanije, ktero je vodil stotnik Lošan, so bili tudi korporal Matija Mese in prostaki Peter Klobučar, Jožef Huter in Jožef Struš. Pri Casa verde in Gamboloiti so naskakovali z desetim lovskim batalijonom. Kroglje so padale kakor toča z neba. Ali nobeden se ni ustrašil. Vzeli so s tovariši sovražnikove topove, ujeli so dvanajst konj in trideset sovražnikov, med njimi tri častnike. Korporal je dobil srebrno svetinjo prve vrste, prostaki pa svetinje druge vrste.

Pri tretji kompaniji so se odlikovali korporal Jožef Urankar in prostaki Andrej Varšik, Mihael Jaeger in Janez Petrovšič. Kompanija je zapodila Italijane skozi Milanska mestna vrata „porta romana“ nazaj. Ali kmalu dobi sovražnik pomoči in prihruje zopet vun. Našim je že manjkalo streliva, za to jim je šlo trdo. Urankar pa noče nazaj. S svojimi tovariši jo potegne v neko hišo. Tam se brani tako dolgo in hrabro, da mu pride pomoč. Korporal je dobil za to srebrno svetinjo prve vrste, prostaki pa svetinjo druge vrste.

Še več se jih je odlikovalo ta dan, ali predolgo bi bilo navajati vse. Do polnoči bil je polk v ognju, postrelil je vse svoje patrone, častniki in prostaki so pokazali, kaj more zvest vojak v pravičnem boju za cesarja in za domovino.

Drugo jutro, 5. avgusta, zjutraj ob sedmih sta že prišla dva pijemonteška generala k feldmaršalu Radeckemu, da sta mu dala mesto v last. Dne 6. avgusta naj bi odrinili Pijemontezi — in Avstrijci naj bi zasedli mesto ob poludne. Ali župan sam je prišel prosit, naj pridejo Avstrijci prej, ker so začeli streljati

Milanezi celo na pijemonteškega kralja. Ob desetih so bili cesarski že v mestu.

Tako se je skazal 17. polk pred Milanom leta 1848. — Kako hlabro se je obnašal v drugih bojih, bomo slišali na drugem mestu.

24 Kako je spodil stotnik Lazarić l. 1813 Francoze iz Istre.

Od Istre je bil le del z glavnim mestom Pazinom že od starih časov avstrijsk. Štel je početkom tega stoletja kakih 24.000 prebivalcev. Pomorski del, ki je štel kakih 95.000 duš, je bil do leta 1797. benečansk. Tega leta je prišel, po pogodbi skleneni med Avstrijo in Francosko v Campo Formio, pod Avstrijo. Ali že 26. decembra 1805 je dodelil Napoleon I. pomorsko Istro italijanskemu kraljestvu, leta 1809 je pa združil celo Istro s Kranjsko in delom Koroške v Ilirsko kraljestvo. Leta 1812. otemnela je zvezda Napoleonova na ruskih bojiščih, Avstrija se zveže z Nemčijo, z Rusijo in z Anglijo ter začne pojati ošabne Francoze iz dežele. Angleško vojno brodovje je priplulo tudi v adrijsko morje, da je pomoglo preganjati sovražnike.

Ko se je začela l. 1813. vojska, stal je avstrijski general grof Nugent (beri: Nūžán) v Karlovcu. Ali imel je samo eden batalijon Varaždinsko-križkih graničarjev in eden škadron huzarjev pod svojim poveljstvom. S temi se napoti na Reko in zasede to mesto. Pomikati se mu je bilo proti Trstu; ali v Istri je bilo še mnogo sovražnika, kateri bi ga bil prijel lahko od strani ali mu prišel celo za hrbet, ko bi se pomikal c. kr. general proti Trstu. Vedel je,

da ima avstrijski cesar po Istri še dosti zvestih prijateljev. Saj so se bili uprli leta 1809. kmetje po onih krajih, kateri so bili že od nekdanj avstrijski, Francozom in so se borili prav hrabro. Iz tega časa je slul po celi deželi posebno stotnik Josip Lazarić. On je bil leta 1809. nadporočnik pri tržaških lovcih. Ali v boju ga je zadela kroglja v prsi. Nikakor mu krogle niso mogli vzeti iz prsi, zato je moral stopiti po vojski istega leta v pokoj. Še le koncem leta 1810. se je posrečilo zdravnikom, da so potegnili kroglo iz rane junaku, ktere ga je bil imenoval cesar za njegovo hrabrost za stotnika. V treh letih je okreval junak tako, da se je ponudil leta 1813. sam zopet za službo. Istrijani so ga poznali dobro še iz prejšnjih let, zato se oglasi pri generalu in ga prosi, naj mu da malo krdelo, da poskusi pregnati Francoze s pomočjo zvestih Avstrijcev iz dežele. General mu izpolni prošnjo in ga napoti, naj osvoji Istro v cesarjevem imenu ter naj pokliče zvesti narod v boj.

Dne 2. septembra 1813. zjutraj na vse zgodaj se napoti Lazarić s svojimi z Reke. Ali kakošna je bila njegova vojska! Vsega je imel samo 47 hrvaških pešcev z enim častnikom in 6 huzarjev, topa pa ne enega. Četa je bila res mala, nasprotnikov pa veliko, vendar se ne ustraši ni hrabri vodja ni njegovi vojaki. Veselega srca korakajo po istrijski cesti dalje. Še tisti dan zasedejo Kastav in Veprinac na Učki Gori. Od tod pošlje povelje v Lovrano, naj bodo vedno pripravljene ladije, da bi mogel pošiljati, ko bi se ne dalo po suhem, po morji poročila na Reko ali pa poveljniku angleškega brodovja. Zvečer dospe v Vranjo. Kakor treba v vojski, razpostavi straže, da bi ga ne mogli prijeti sovražniki nenadoma, ter se hoče spra-

viti k počitku. Prebivalci so ga bili veseli, gostili so vojake kolikor so mogli po skromnih svojih močeh. Ravno je menil leči stotnik, kar prižene ob dveh po polnoči vojak od straže, ki je stala ob cesti proti Paznu, kmeta, ki je hotel govoriti s stotnikom Lazarićem. Kapelan Pikot iz Gračišča (Galinjana) ga je poslal, ker je bil zvest Avstrijan, do avstrijskega generala s pismom, da imate francoski posadki v Pulju in Rovinju povelje, naj se zberete med Dinjanom in Žminjem (Gimino) ter naj pridete 3. septembra v Pazin, da se pomaknete četrtega proti Učki Gori, kjer naj bi se združili z narodno stražo nekdanjih benečanskih pokrajin ter napadli Avstrijce na Reki. Po kmetovem poročilu je štel sovražnik 3.000 mož in 12 topov; narodna straža je pa štela kakih 4.000 mož.

Lazarić ne dovoli kmetu, da bi govoril s kom drugim o ti novici. Še tisto noč ga pošlje s pismom generalu, pošlje pa tudi vojaka ž njim, naj mu ne dovoli govoriti z nikomur. V svojem poročilu pa poroča generalu, da je menda povedal kmet preveč. Saj ljudje ne vedo ceniti števila vojakov na tanko. „S svojim krdelom se ne umaknem prej“, pisal je junak, „dokler ne izvem, kake misli so prebivalci in koliko je sovražnika!“ Pametno je ravnal, da je zatajil kmetovo poročilo. Ko bi bili izvedeli njegovi vojaki, da se bliža toliko sovražnikov, splášili bi se bili in kmetje bi se ne bili upali mu pomagati.

Že ko je bil prišel v Vranjo, razposlal je može po bližnjih vaseh poročat, da je prišel izgnat Francoze, da naj mu pridejo na pomoč. Dne 3. septembra zjutraj na vse zgodaj pride od vseh strani množica

kmetov k Lazariću. On jim razloži v domačem hrvaškem jeziku svoj namen in navdušeni mu obljubijo pomoč. Vesel jim naznani stotnik, da prihaja za njim še več vojakov, ter jo krene po cesti proti Pazinu naprej. Povsod so vreli kmetje k njemu. Iz Boljunca mu pridejo vaščani s cerkvenimi zastavami nasproti; zvonili so z vsemi zvonovi, ker so se veselili, da pridejo cesarski. V Pasu postane nekoliko. Vojaki so bili trudni, trebalo jim je počitka; hotel je pa tudi popraševati po sovražniku. Ljudje, ki so prihajali iz Pazina, so pravili, da prihaja v mesto eden italijanski batalijon, dve kompaniji Otočanov, kakih osemdeset francoskih topničarjev in nekaj žandarmov, vsega vkup kakih 1.100 mož s tremi topovi in potrebnim strelivom, ter da bodo vsi ti zbrani ta večer v Pazinu. Torej jih ni bilo toliko, kakor je pravil prvi poslanec, ali vendar še kaj veliko. — Pa Lazarić se jih ne ustraši.

Zvečer ob petih se ustavi na griču sv. Trojice pri Cerovljah, svoje prednje straže pa postavi onkraj vasi Novaki. Tu se mu pridruži še sto kmetov. Bili so sicer slabo oboroženi, nosili so vile, kose, cepce, le malokteri je imel puško. Vso noč so peli zvonovi po bližnjih vaseh ter so klicali ljudi zoper Francoze. Kdor bi sodil površno, moral bi misliti, da je bilo neumno, čakati s tako malim krdelom na tako močnega sovražnika. Ali Lazarić je videl, kako navdušeni se kmetje, da od njih sovražnik gotovo ne izve, kako malo ima vojakov. Vedel je tudi, da so v italijanskem batalijonu sami novinci (rekruti), kateri se gotovo ne bodo upirali dolgo, če jih napade neprevidoma. Vedel je pa tudi, da služijo Otočani le po sili, da bi se združili morda celo radi z Avstrijci.

Vojaki, kar jih ni bilo na straži, so počivali. Lazarič pa gre še pozno po noči ogledovat straže. Ko pride do one, ki je stala ob cesti proti Pazinu, poroča mu stražnik, da sovražnika še ni ne sluha ne duha. Stotnik ga opominja še enkrat, naj pazi pridno; kar začuje ropot po cesti. Hitro skoči s ceste na stran. Vsi poslušajo na tanko. S sabljo v roki se splazi Lazarič ob cesti nekoliko naprej. Kmalu se slišijo koraki bliže. V temi zagleda francoskega vojaka s puško na rami. Ko se približa nekoliko, zagromi Lazarič nad njim: „Stoj!“ — Vojak obstoji, puško obdrži na rami ter zakliče: „Ne moj pucat (streljati) brate! Prijatelji jesmo!“ — „Onda puško na tla, pako okreni (obrne) se!“ ukaže mu Lazarič. Ptujec položi puško na tla ter se obrne. Lazarič pomigne stražnikom, ki so bili za njim. Hitro pridejo k njemu. Trije ostanejo pri stotniku, pripravljeni za strel, četrtega pa pošlje po sovražnikovo puško. Ptujec je stal še vedno na cesti, obrnen proti Pazinu. Ko prinese vojak njegovo puško, zapove stotnik ptujcu: „Okret!“ (obrne se) in „marš!“ Francoz pride do Lazariča, postavi se po vojaški pred njega, pozdravi ter pravi: „Ima nas sto i petdeset Otočana. Utekli smo Francuzom, podat se čemo carskoj vojski!“ Ta je bila vesela novica. Stari Otočanec pove, da so drugi kake četrt ure za njim, njega pa so poslali naprej, naj jih napové in nadaljuje: „Služili smo v francoski vojski, ker so nas prisilili. Pobegnili smo, da bi služili zopet staremu svojemu carju!“

Lazariču je bila všeč taka novica; a v vojski človek ne sme verjeti prehitro, da ga ne prekani sovražnik. Zato pošlje dva svojih stražnikov z napetima puškama s prišlecem, naj pripelje tudi ostale.

Stražnikoma pa zapove, naj ustrelita Otočanca takoj, ko bi se kazalo, da je lagal. Ti trije odidejo. Lazaričeva četa pa stopi vsa pod orožje, da bi bila pripravljena, ko bi se kazala prevara. Za kake pol ure prideta stražnika nazaj in z njima res sto in petdeset Otočanov, kakor je bil pravil prvi. Veseli so vriskali vojaki Lazaričevi, ko so videli, kako se jim je pomnožilo število. Ali bilo se je bati, da bi se ne zgodila kaka zmešnjava, ker so bili oblečeni Otočani v francosko obleko. Zato so morali oddati vsaj za sedaj orožje kmetom, ki so se pridružili stotnikovemu krdelu. Njihov prihod je pa bil tem večje važnosti, ker je izvedel Lazarič na tanko, da ga mislijo napasti Francozi že drugi dan. — Vso noč so peli zopet zvonovi in klicali kmete vkupaj. Stotnik se je odločil, da bo počakal sovražnika v Cerovljah. Kmetje iz vasi ob cesti naj pusté Francoza mirno mimo sebe ter ga napadejo od zadaj, ko bodo slišali, da se je začel boj v Cerovljah.

Komaj je začel svitati dan, že pošlje na obeh straneh ceste naprej po trumo kmetov, katerim je dal nekatere svojih vojakov za poveljnike, ter ukaže, naj pustijo sovražnike mirno mimo sebe, dokler ne slišijo, da jih je prijel sam od spredaj. Svojega častnika pa postavi z ostalimi svojimi vojaki in s krdelom kmetov v Cerovlje.

Ob šestih zjutraj pride vest, da prihajajo Francozi iz Pazina. Spredaj ste hodili dve kompaniji italijanskega polka, za njima so se vozili topovi, vozovi s strelivom in s prtljago; za njo so hodili Otočani, kar jih ni prestopilo k Lazariču, potem žandarmi in kar je bilo še italijanskega batalijona. Tako pridejo do Lindarske gore. Skriti so jih gledali kmetje. Ko

jim pa pridejo čisto blizu, sproži neki nepremišljenež in ustrelj. Kmalu začno streljati tudi drugi. Lazarić je bil ravno pri prednji straži. Hitro vidi, da bi ga spravila neprevidnost njegove črne vojske lahko v veliko zadrego. Kmetje sami bi se dalje časa gotovo ne mogli ubraniti Francozov, potem bi pa tudi njegovo malo četico lahko obkolili in popolnoma uničili. Zato pokliče hitro svojega poročnika Deiss-a s Hrvati iz Cerovelj; kmete z Učke Gore pa pošlje pod njihovim poveljnikom Martinom Navglan-om na desni strani na neki grič. Dal jim je nekaj graničarjev, naj jih vodijo. Z ostalimi kmeti in s svojimi huzarji se pa zakadi kar naravnost na prvi dve sovražnikovi kompaniji. Ti mu pošljete nekaj strelcev nasproti, ali novinci se umaknejo kmalu nazaj. Ko vidijo to kmetje, udero jo navdušeni za njimi. Zapodé jih skozi dolino pri Novakih na Lindarsko goro. Tu se ustavi sovražnik; a nekoliko ur se brani prav hrabro. Ko jim pa pošlje Lazarić kmetov v stran, umaknejo se Francozi proti Pazinu nazaj, kajti od vseh strani so vreli zdaj kmetje Avstrijcem na pomoč in so žugali Francozom od strani. Sovražnik zapusti torej dolino sv. Apolonije ter se pomakne skozi Pazin na grič pod Kalvarijo. Ko bi bil zesedel stari grad Pazinski, bil bi si varoval vsaj pot nazaj, ali opustil je to v svojem strahu.

Lazarićevo desno krilo je varoval prepad ob Fojbi, zato pošlje svojo glavno moč na levo krilo in pride prej kakor sovražnik na cesto, ki pelje čez Žminj v Pulj in v Rovinj. Sovražnika se je lotil tolik strah, da je popustil dva topova, ki sta prišla kmetom v roke; da, še strelivo je začel metati v Fojbo. Konečno pa pusti vse svoje vozove in se pomika nazaj

po poti, ki pelje mimo starega Pazina v Montano. Hotel je priti v nekdanj benečanski del dežele; tamo, je menil, kmetje ne bodo tako sovražni. Ali prevaril se je. Komaj prisopiha v Beramsko dolino (Beram), kar ga tudi tu obkolijo kmetje od vseh strani. Kakor srnjaki so skakali junaški Istrijani s skale na skalo, da ga primejo od vseh strani. V dolini so postavili Francozi eden top prav dobro. Ali korporal Moravec se zakadi s svojimi huzarji nad topničarje ter jim vzame top. Otočani pa, kolikor jih je bilo še pri sovražniku in ki bi bili morali braniti sovražnikovo levo krilo, se združijo z Avstrijci. Ko vidi francoski poveljnik, da mu ni več pomoči, ustavi streljanje in se hoče dogovarjati z Lazaričem. Ali Lazarič ne dovoli nobenega pogoja: „V trdnjavi stavijo sovražniki pogoje“, govori junak Lazarič, „na prostem pa ni te navade!“ — Zato se udajo Francozi popolnoma. Ob treh popoldne odložili so orožje trije štabni častniki, 26 drugih častnikov in 900 mož. Topove so izgubili že prej. — Tako je premoglo 55 avstrijskih vojakov s par stotinama kmetov toliko francoskih vojakov. Sovražnik je izgubil ta dan 40 mrtvih in ranjenih, Avstrijci pa sedem ranjencev.

Tako je varoval hrabri Lazarič levo krilo generala Nugent-a.

Z jetniki se vrne hrabri stotnik še tisti dan v Pazin. Slovesno se polasti mesta v cesarjevem imenu; še tisto noč uredi upravo in vse stvari. Imel je skoro tisoč jetnikov; teh ni mogel obdržati v Pazinu, ker njegovo krdelo ni bilo dosti veliko, da bi jih mogel stražiti, posebno ne, ker je stalo na nekdanj benečanskih tleh še 4.000 mož narodne straže, ki Avstrijem ni bila naklonjena. Zato se napoti dne 5. septembra na vse zgodaj z jetniki in pride še tisti dan v Ka-

stav in dne 6. septembra čez Lipo na Reko. Tamo odda jetnike avstrijski vojni.

Med tem je stal general Nugent z dvema batalijonoma, enem škadronom huzarjev in dvema topovoma pri Lipi. Četrtega septembra ga pa napade francoski general Grenier. Dobro so napredovali Avstrijci, kar pride vest, da se bliža sovražno krdelo tudi iz Postojine. Zato se ustavi Nugent na Pasjaku pred Lipo. Dne 7. septembra ga napadete dve sovražni krdeli, eno po cesti iz Trsta, drugo po cesti iz Postojine. Prvo krdelo z dvema batalijonoma in dvema topovoma vrže avstrijske prednje straže iz Trnovega. Ko pa prihrumi sovražnik iz vasi, pozdravijo ga Avstrijci s puškami in s topovi tako krepko, da se umakne. Major Gavenda ga podi pred seboj in postavi prednje straže zopet onkraj Trnovega. Drugo sovražno krdelo napade pa tudi z dvema batalijonoma in dvema topovoma Pasjak. Hrvati v Novem gradu so se branili dolgo tako hrabro, da jim je moral poslati general pomoči, in tudi major Gavenda pride iz Trnovega, ko je zapodil sovražnika. Ali francoski napad je bil tako silen, da proderejo avstrijsko četo. Že je mislil sovražnik, da mu je zmaga gotova. Ali Nugent mu pošlje oddelek za hrbet; prime ga od treh strani in ga potolče tako, da je bežal čez Hrpelje, kjer je imel svoje okope, prav do Bazovice. Izmed Francozov so padli ta dan 4 častniki in 300 mož, ujeli so pa Avstrijci 6 častnikov in 450 mož.

Med tem je oddal Lazarić na Reki svoje jetnike in dobil oddelek 120 mož. Komaj je natepel Nugent sovražnika pri Jelišanah in na Pasjaku, že se napoti Lazarić dne 8. septembra zopet v Istro. Devetega pride zopet v Pazin. Črna vojska se mu pridruži v

novič. Z enim oddelkom hiti v Pulj. Francoska posadka se ga je zbala tako, da je zbežala, že predno je prišel na ladijah v Trst. Dne 11. septembra pride Lazarić v mesto, polasti se ga in najde 57 francoskih topov, katerih niso mogli odpeljati sovražniki. Isti dan se uda Buzet z vso posadko. Drugi dan je pa stal junak s svojim krdelom že pred Koprom (Capo d' Istria). Ob enem ste pripluli dve angleški ladiji pred mesto in ste začeli metati bombe va-nje. V mestu je bil francosk polkovnik (oberst) z dvema batalijonoma narodne straže. Komaj prifrče prve bombe v mesto, uda se posadka. O poludne je bil Lazarić že gospodar te trdnjave. Sedem topov in mnogo streliva mu je prišlo v roke. — Še tisti dan se napoti nad Trst; zvečer je že stal pred tem mestom, ter je varoval tako levo krilo Nugentovo.

V desetih dneh je osvojil s 55, kasneje s 120 vojaki vso Istro s 120.000 prebivalci; pobil je in ujel več tisoč sovražnikov, pridobil tri utrjena mesta, 67 topov in veliko streliva.

Ker je bila zdaj Istra v naših rokah, mogel se je ustavljati Nugent tem krepkeje Francozom. Dne 14. septembra je stal namreč z enim batalijonom, 4 kompanijami $\frac{3}{4}$ škadrona huzarjev in štirimi topovi pri Jelišanah. Kar pridereta francoska generala Pino in Palombini s 15 batalijoni (8.000 mož) in 500 konjiki iz Postojine proti njemu. Že 13. sta vrgla ta dva avstrijske prednje straže iz Zagorja v Trnovo nazaj. Drugi dan napadeta Nugenta na novo. Štiri ure so se branili Avstrijci prav hrabro, ali sovražnika je bilo preveč, morajo se umakniti do sv. Matija pred Reko. Izgubili so enega častnika mrtvega, dva pa ranjena, 85 mož in dva topa. Izmed Francozov je

pa bil ranjen Pino sam in še eden general in 19 častnikov, 400 je pa bilo ranjenih ali mrtvih.

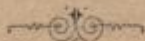
Dne 15. septembra se umakne Nugent z glavno svojo močjo v Istro, naj bi se združil s tamošnjo črno vojsko. Da bi pa Francozi mislili, kakor da se je vrnil na Reko, pusti majorja Gavendo pri Skalnici z malim oddelkom, naj se brani dokler le more; sam bi pa prijel kasneje Francoze od strani. Drugi dan napadejo res Francozi misleči, da imajo celo avstrijsko vojsko pred seboj, majorja Gavendo pri Skalnici s 7.000 možmi. Ta se brani kolikor more, pa se mora umakniti na Reko. Do dveh popoldne je branil mesto, potem se ogne na Karlovsko cesto. Glavna francoska moč je stala med Lipo in sv. Matijem. Ko izve ta, da je Nugent še v Istri in da so potolkli Avstrijci Francoze tudi pri Višnji Gori, potegnejo jo Francozi tudi z Reke nazaj. Ali Gavenda jim je bil za petami. V mestu ujame še enega častnika in 20 mož ter se združi hitro s svojim generalom. Francozi se umaknejo proti Trstu in proti Postojini. Nugent pa maršira v Koper, da bi nadlegoval Francoze od strani.

Lazarić je imel med tem mnogo posla. V petih dneh spravi 1.000 prostovoljcev vkup ter jih pošlje za Nugentom, ki je začel oblegati Trst. Lazarić je uredil črno vojsko istrijansko ter je spravil na noge divizijo Kastavskih lovcev, katerim ga je postavil cesar za poveljnika in ga povikšal ob enem za majorja.

Kmalu so pregnali cesarski Francoze popolnoma iz cesarstva. Tudi Lazarić se je bojeval še junaški za svojega cesarja; leta 1815 je dobil za svojo hrabrost vitežki red Marije Terezije. Svojih pomočnikov v Istri Lazarić ni pozabil. Na njegovo poročilo odlikoval je cesar kapelana Pikot-a iz Gračišća in kmete

Martina Navglan-a in Frana Bataj-a iz Boljunca, Ivana Sestan-a iz Pasa, Flora in Šegliča z Lindara in Frana Defrancesci iz Gračišća. Lazarića samega je povzdignil cesar v baronovski stan in mu je dal ime Lindarski, ker si je zaslužil to čast najbolj v bitvi na Lindarski gori. Častili so ga tudi istrijski kmetje in Pazinčani. Iz Fojbe so pobrali francoske krogelje in bombe ter so mu postavili spomenik, ulit iz teh krogelj v Pazinu na frančiškanskem trgu.

Kot polkovnik stopi kasneje Lazarić v pokoj. Ko so se pa začele leta 1848. prekucije in je začelo vreti tudi po Istri, pozove ga feldečajmajster grof Nugent, naj pride v Istro, za poveljnika, „ker bi pomagala že njegova navzočnost mnogo.“ — Po svoji hrabrosti in svoji prijaznosti se je bil prikupil dobrim avstrijskim Istrijancem tako, da so ga spoštovali še vedno; rogovileži so se ga pa bali kakor samega bog-nasgavaruj. On pride torej v Istro, nabere batalijon prostovoljcev in pomiri deželo. Zato ga je imenoval cesar za generalmajorja in mu je izročil poveljništvo cele brigade, katero je vodil do leta 1850.

KAZALO.

	Stran
1. Anton Usar, duhovnik junak	7
2. Jožef Nadrah, prostak 17. polka	10
3. Ivan Vučkovič, grenadir 47. polka	11
4. Matija Pavlin, trobec 9. lovskega batalijona	11
5. Ivan Marinič, prostak 22. polka	13
6. Korporal Suhanski 7. polka	14
7. Srčne Blejke	17
8. Pešec France Lavrenčič reši svojemu stotniku življenje	21
9. Junaška žena	21
10. Fantje junaki	23
11. Jurče volkovom kos	24
12. France Gornik iz Slovenskih Goric si zasluži srebrno sve- tinjo	25
13. Korporala France Rostar in Karol Stoj 22. polka	28
14. Jožef Lužar in Mihael Bihanec 47. polka	30
15. Bitva pri Ajdovščini 6. septembra leta 394. po Kristu	31
16. Boj v Bolški soteski leta 1797.	33
17. Turki pred Radgono	37
18. Kako so pregnali Avstrijci l. 1813 Francoze s Trbiža	42
19. Stotnik Ignacij Medved	47
20. Kako so napadli Avstrijci Ljubljano 27. junija 1809	50
21. Boj pri Črnuškem mostu l. 1813	56
22. Kako je ujel princ Evgen francoskega generala v njegovi lastni trdnjavi	62
23. Matija Črnè in 17. polk pred Milanom l. 1848	68
24. Kako je spodil stotnik Lazarič l. 1813. Francoze iz Istre	77

